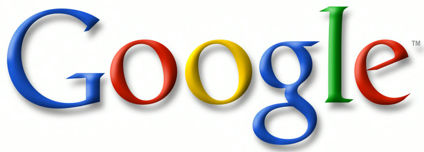

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

C 3375.20

GAVRILO
USTAV CRKVENE I ŠKOLSKE SAMO-
UPRAVE SRPSKO-PRAVOSLAVNOGA NA-
RODA U BOSNI I HERCEGOVINI

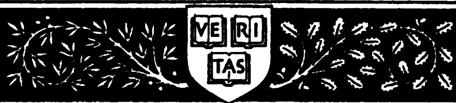
C 3375.20

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of

THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

УСТАВ

КВЕНЕ И ШКОЛСКЕ САМОУПРАВЕ

СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГА НАРОДА

у

БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

САСТАВЉЕН

Др. Емилом Гаврилом

ПРИКАЗАН

ПРОТОЈЕРЕЈЕМ ДИМИТРИЈЕМ РУВАРЦЕМ

парохом земунским.

У ЗЕМУНУ

Штампарија Јована Пуљо

1899.

УСТАВ

КВЕНЕ И ШКОЛСКЕ САМОУПРАВЕ

СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГА НАРОДА

у

БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

САСТАВЉЕН

Др. Емилом Гаврилом

ПРИКАЗАН

ПРОТОЈЕРЕЈЕМ ДИМИТРИЈЕМ РУВАРЦЕМ,

парохом земунским.

У ЗЕМУНУ

Штампарија Јована Пуља

1899.

31/o.14

УСТАВ

ЦРКВЕНЕ И ШКОЛСКЕ САМОУПРАВЕ

СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГА НАРОДА

У

БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

САСТАВЉЕН

Др. Емилом Гаврилом

ПРИКАЗАН

ПРОТОЈЕРЕЈЕМ ДИМИТРИЈЕМ РУВАРЦЕМ,

парохом земунским.

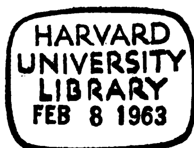

У ЗЕМУНУ

ШТАМПАРИЈА ЈОВАНА ПУЉО

1899.

C 335.20

Три ствари разуме и онако сваки образовани човек XIX. века: политику, црквене ствари и школство. Све друго треба човек да је учио, за све друго тражи се стручно знање, ове три ствари знају се после овлашног читања, оне леже некако у суштини општег образовања. (Х. Ф. Милер „Часопис за гимназије“, Берлин 1879. стр. 714.).

* * *

»Пријатељи« Српства у Босни и Херцеговини г. г. Григорије Јефтановић, Владимир Шоле и другови, трговци и валикопоседници, ил као што их обично зову »газдама«, први из Сарајева, други из Мостара, желећи »своме миломе народу,« од што веће користи бити, ком су они увек „пријатељи“ били, и за његово се „добро“ дању — ноћу бринули, не само овамо од времена окупације, него и за време турске владавине, кад је глава висила о концу онаким „народним пријатељима“; у својим главама и памети, дуго су и дуго мислили и премишљали о томе, шта је „њиховом народу“ у Босни и Херцеговини најнужније, и на послетку дођеше до уверења: да му ништа није тако потребно и нужно, као писмени устав црквене и школске самоуправе.

Г. г. Јефтановић, Шоле и другови, за извесно су се у томе угледали на србијанске уставобранитеље, који су српском народу у Србији *онако* велике користи допринели својим уставима и уставобранитељском борбом, од које се последице осећају и данас у Србији.

Па како „њиховом народу“ у Босни и Херцеговини, истина Бог не треба политичан устав и слобода, као што су „родољуби“ у Србији — Вучић и другови — тражили, и за њих се борили и муке мучили и подносили; то су се они решили, да траже за њега „црквено-школски устав

и самоуправу“, и то такову, какве нема ни један хришћански народ у Европи, коју да извојују, не жалише и не жале ни труда ни трошка.

И ако је показано и доказано, — а где је друкчије рађено, као на пр. у Србији и карловачкој митрополији, да се осветило —, да је само тамо било благослова и берићета од оних устава и слобода, који су поникли у самом народу и од самог народа, за који се дају и стварају, те удешени били према истинским потребама земље и ступњу изображења народа за исте; г. г. Јефтановић, Шоле и другови, не хтедоше се држати тих освештаних и непобитних чињеница.

Они, у место да настојаше на томе, — кад већ себе сматраше за „с више“ позване и дорасле, да израде и извојују за „свој народ и цркву“, црквено-школску самоуправу — да се састане у Сарајеву црквено-народни сабор, ил бар одбор од неколицине свештеника и народних повереника, па да у споразуму и договору с јерархијом изради црквено-школски устав, удесан према народним потребама и приликама и користи цркве и школе; њих „родољубље“ одведе на далеки пут, да траже човека, који ће им написати устав црквено-школске самоуправе.

И њих њихова звезда водиљка одведе из шехир Сарајева управо у убаве Карловце — у српски Сион —, те у њима нађоше човека г. др. *Емила Гаврилу*, бившег уредника „*Заставе*“, те му изјавише своју „скромну“ жељу, какав устав за црквено-школску самоуправу они желе да им он напише т. ј. тако либералан, каквог нема ни један хришћански народ у Европи, а у првом реду, да по њему што мање узимају власти и права у црквено-школској управи, јерархија и круна.

Г. Гаврила, који је свога века само неколико дана провео у Сарајеву, не имајући ни појма о приликама у Босни и Херцеговини, чувши њихову жељу, седе за сто, метнув пред себе неколико устава о црквено-школској самоуправи, те им написа жељени устав од 346 чланака.

И кад г. Гаврила готов беше са својим уставом — скрпљеним с брда-дола —, предаде га својим мандатарима г. г. Јефтановићу, Шоли и друговима, а они њему за њега дадоше погођену своту, раставши се као браћа, он њима

желећи срећу са уставом, а они њему да у здрављу потроши паре.

Добивши г. г. Јефтановић, Шоле и другови, од г. Гаврила устав, у место да га обелоданише у листовима, и ако не баш целог, а оно бар главнија из њега наређења, те позвали и умолили своје сународнике из Босне и Херцеговине, а не мање и свештенство и митрополите, да им кажу своје мњење о њему и примедбе, ако већ нису хтели да се сазове црквено-народни сабор, па да се на њему свестрано претресе; они отидоше с добивеним од г. Гавриле уставом — и не показавши га икоме — управо у Беч заједничком министру финанције г. Калају, те кад им га он не хтеде и не смеде *одмах* потврдити, као што они *захтеваше*, отидоше од њега управо у Цариград васељенско цариградском патријарху Константину V.

Када оно 1897. Саборски Одбор у Карловцима, довршивши свој: „Предлог за народно-црквени устав источно-православне српске цркве у опсегу српске митрополије у земљама угарске круне“, на предлог једнога свога члана, не хтеде га одмах обелоданити — што је погрешно и штетно било —; тада му је с правом српско слободоумна журналистика довикнула: „Родољубива је дужност Саборског Одбора, да свој рад преда што пре јавности. Треба да знамо, на чему смо!“

Г. г. Јефтановић, Шоле и другови, а ни г. Гаврила, по својим слободоумним начелима, за извесно не спадају оној странци, којој припадају чланови данашњег Саборског Одбора у Карловцима; па кад и они са својим уставом горе поступише, него Саборски Одбор са својим предлогом — јер дочим га је овај, и ако не одмах, а оно ипак пре састанка народно-црквеног сабора, обелоданио, они свој устав ни до данас не обелоданише: треба л се чудити, што су им сви истински пријатељи слободе и уставности, замерили и осудили због тог њиховог поступка? Заиста не треба!

Да су пак за овај нелибералан поступак, подједнако одговорни како г. г. Јефтановић, Шоле и другови, тако исто и сам творац поменутог устава г. Гаврила; на то нам се бар не ће моћи ни с које стране протуречити, а најмање са оне, која га је градила и усво-

јила, односно донела и 1. чланак, ког ћемо већ на своме месту донети.

Г. Гаврила сматра сам себе, а држе га и другови и једномишљеници, за једнога од највећих српских радикала у земљама угарске круне, због чега је и биран био од управног одбора радикалне странке, за уредника радикалне „*Заставе*“, и био њен уредник, све док није радикалски „интерес“ захтевао, да се њено уредништво замене „с јачим силама.“

Па кад г. Гаврила сам себе, и кад га другови за таквога сматрају и држе, да и не спомињемо „познату“ радикалност г. г. Јефтановића, Шоле и другова; питамо све, не баш радикале, него обичне слободоумне људе, који имају неког појма о слободи и уставности: је ли то радикално, не само донети један устав, без одобрења и знања онога народа, коме је он намењен и за кога је донесен — да г. г. Јефтановић, Шоле и другови, поред „онакове“ писмене пуномоћи од 14 општина, с којом се они измотавају, нису православно српски народ у Босни и Херцеговини, о томе ће бити говора —, него ни обелоданити га, да бар сазна, какав је, пре него што би постао законом, кад му већ није поднесен да каже своје мњење о њему, односно да га сам састави?

На то питање ми — и ако нисмо радикали, ал смо љубитељи праве уставности и слободе — одговарамо: да је тај њихов поступак кроз и кроз реакционаран и деспотски, који је за највећу осуду.

До данас су, само у деспотским државама, власници сами, без питања и одобрења народног, доносили и стварали законе државне, а по некад и вероисповедне.

У уставним се државама, доносе сви закони државни на земаљским саборима, у којима имају гласа од народа изабрати посланици, односно где су два дома, који су по земаљском уставу чланови горњег дома, а веросповедни на народно-црквеним саборима дотичне вероисповести, за коју се стварају и доносе закони.

Круни пак припада право потврде донесених на саборима државно-вероисповедних закона.

Г. г. Гаврила, Јефтановић, Шоле и другови, поред све своје познате и признате радикалности, што је по-

сведочише и у своме поменутом уставу; љуто се огрешише и осрамотише одмах у 1. чланку свога устава, о најважније уставно начело: *„ништа о мени, без мене“*, и о *истину*, рекавши у њему, да је он донесен „од представника и опуномоћеника српско-православног народа у Босни и Херцеговини, у име свију православних Србаља у тим земљама, и да ступа у живот, пошто га благослови васељенско-цариградски патријар Константин V., а потврди Његово Величанство аустро-угарски цар и краљ Фрања Јосиф I.“

Да г. г. Јефтановић, Шоле и другови, нису били, и да се не могу сматрати за пуномоћнике свега српско-православног народа у Босни и Херцеговини, те да су као такови и власни били донети онакав устав и поднети га на благослов односно потврду, него да су пуномоћници само 14 црквених општина, снабдевени са издатим пуномоћијама, не у законитој и јавној скупштини, од већине скупштинара, него „чаршијским“ пуномоћијама, потписатим од неколико покупљених по чаршији и механама присталица и једномишљеника; то се види и из одговора васељенско-цариградског патријарха Констатина V., од 15. фебруара о. г., управљеног на митрополите у Босни и Херцеговини, у ком за њих рече — а то за извесно на основу показаних му пуномоћија општинских (да у патријаршији нису знали просудити, *ко* им је издао она пуномоћија, то је бар јасно) — да су му поднели „штатут као заступници неких општина у Босни и Херцеговини.“

Па кад г. г. Јефтановић, Шоле и другови, не имадоше пуномоћија од свију — и сваке поједине посебно — српско-православних црквених општина из Босне и Херцеговине, и то мало друкчијих од оних, с каквима они отидоше у Цариград, а наиме с таковима, која би издата и потписата била у законитој и јавној скупштини црквеној, и у којима би се рекло, да су они њих изабрали за своје пуномоћнике, да могу у име њихово направити устав за црквено-школску самоуправу, и то такав, какав се њима свиди, те да га могу по том, без даљег њиховог питања и одобрења, однети у Цариград на благослов, а по том у Беч на потврду, или обратно, него отидоше на „пут“ с неким „морским“ пуномоћијем од 14. општина, као

„народни пуномоћници;“ може л се замерити правом пријатељу уставности и слободе, ако им довикне: нисте Ви господо били, нити сте данас заступници односно пуномоћници свију српско-православних општина из Босне и Херцеговине, те по томе, нисте ни били власни доносити устав за црквено-школску самоуправу, у име свију православних Србаља у тим земљама, него сте Ви просто речено *„радикалски двогласци!“*

Као радикали, знаћете и сећаћете се, кога су Ваши једномишљеници у Србији прозвали, и зашто су их звали „двогласцима“, а наиме, они су тај надимак дали оним напредњачким посланицима, које није народ изабрао, него које је власт натурила за посланике.

Јесте, Ви сте г. г. Јефтановићу, Шоло и другови, *то*, и ништа друго, једино с том разликом, што је напредњачке „двогласце“ натурила народу за пуномоћнике односно заступнике, државна власт, дочим сте се Ви сами натурили народу за пуномоћнике односно заступнике, да му саградите и извојујете црквено-школску самоуправу, по својој вољи!

Од чега сте Ви господо презали, и чега сте се управо бојали, кад сте се већ без истинског народног пуномоћија, подухватили, да за источно-православну цркву и школу, односно српски православни народ у Босни и Херцеговини, саградите устав црквено-школске самоуправе, да га бар обелоданите, односно да га изнесете пред црквено-народни сабор, или одбор, у ком би била заступљена и јерархија и правоваљано од самог свештенства и народа изабрато свештенство и народ, те да га претресу и о њему своје мњење и примедбе искажу, пре него што би се послао на благослов односно потврду; не знамо.

То ћете Ви господо по најбоље знати, и ми не ћемо да лупамо главу и о томе, за што сте *тако*, односно за што нисте *тако* урадили и поступали.

Ну, био узрок томе какав — му драго, не треба господо да нам замерите, што ћемо да управимо на Вас ово смерно питање.

Разјасните нам ону грдну разлику између 1. и 17. чланка поменутога Вашег устава.

Или зар је то мала разлика, кад Ви по 1. чланку свога устава, ког Ви сами по својој вољи саградисте, присвојисте себи право — без икаквог истинског народног пуномоћија — да Ваш устав нема никакав сабор, или какав одбор, ван васељенско-цариградског патријарха, и аустро-угарског цара и краља, претресати и о њему ни своје мњење, а камо ли закључак какав донети, а по 17. чланку да је за градњу целог новог устава, на место Вашег поменутог, потребно да три црквено-школска сабора — изабрата наравно по најрадикалнијем изборном реду — у редовним састанцима, и за редовно трајање од 5 година, а који су постали из три редовна избора што долазе једно за другим, гласају и приме са $^2|_3$ свих посланика, предлог, да се нов устав може донети, и тек нов редовни сабор, који је постао редовним новим избором, може претрести нов устав и донети га уз потврду Њ. В. цара и краља угарскога, и благослов васељенско-цариградског патријарха!

Мислећи ми у својој памети о тој огромној разлици између 1. и 17. чланка, не чудисмо се толико *онаковом* Вашем наређењу у 17. чланку за доношање другог устава, колико — знајући трпељивост сироте хартије и радикалског начела — *„једно пиши и говори, а друго ради“* — томе, да Ви у њега не стависте: да за доношање новог устава, није довољно, да само три, него бар десет пути по три, црквено школских сабора, донесу не са $^2|_3$ свих саборских посланика, него *свих* 86 саборских посланика, предлог за доношање другог устава, па тек да се на 31. заседању саборском узмогне нов устав претресати, и даље с њим поступати по наређењу 17. чланка устава.

Такова сте господо наређења требали ставити у 17. чланак свога устава; јер поред *онаког* Вашег наређења, можда ће се тамо после неколико стотина година и моћи донети нов устав, што би од ненакнадиме штете било и по српску цркву и школу, а и по сам православни српски народ, не само у Босни и Херцеговини, него у целом свету живећи, дочим би по нама умишљеном предлогу, та опасност била од њега за вечита времена отклоњена.

А *онакав* устав, и треба да опстоји за сва времена; јер је велико питање, да ли ће још када српска мајка,

ма и са не-Србином оцем, — као што ни Гаврилин отац није био Србин, него Грк-Вла-шта ли је —, родити *онаког законодавца*, односно да ли ће се икада више изродити *онакови* народни пријатељи и љубитељи своје цркве, школе и народа, као што су газде г. г. Јевфтановић, Шоле и другови.

Не чекајући, да нам разјасни ону разлику између 1. и 17. чланка поменутог устава, његов састављач, односно његови мандатари; ми ћемо да будемо тако слободни, па да једно озбиљно питање управимо на самог г. Гаврилу, састављача поменутог устава.

Као свршен правник, доктор права и адвокат, а уз то као и радикал, и то не прост, него један од српских радикалских генерала у гарди радикалној у земљама угарске круне, као што је *некада* „обичествовао“ називати тако прваке радикалне, Ваш пријатељ и вођа „познати“ *Крунослав-Стеван Јовић*, чијег имена се истина Ви — радикали — данас стидите, ал тек је факт, да је он Вас за нас могао вући и то *онако* вући, — Ви ћете господине знати, да се данас у целом уставном свету, не само државни, него и црквено-просветни закони, донашају у саборима државнима — земаљскима, односно народно црквенима.

Знаћете господине и то, да за *то* начело, ни једна политична странка, толико не војује — бар речма и писањем —, као што за њега војује Ваша радикална странка.

Ви сте без сумње 1870. године, били мали шипарац, те не можете ни знати, шта се те године радило на српском народном сабору у Карловцима, односно *каквог* је начела био г. др. Светозар Милетић.

Па пошто Ви то не можете знати; чујте, каквог је био начела г. Милетић у том погледу.

Кад се речене 1870. године у Карловцима, на српско народном сабору — тако се *тада* називао сабор, а не „народно-црквени“, као што се данас назива по донесеном и прихваћеном од слободоумне народне странке „Саборског устројства“ —, саветовало о томе, хоће ли се донети статут — устројство —, т. ј. хоће ли се предузети, да се све оно органише — уреди —, што спада у органе народа, или само орган да установи, који ће даље тај организам правити, и у опште народне послове свршивати;

тада је г. др. Светозар Милетић — мало већи познавалац црквено-државних установа, од Вас г. Гаврила — у саборској седници од 11. маја и. г. рекао: „Одбор је — г. Милетић је био известилац изабратог од сабора одбора за доношење црквено-школско-народног устава — тог мњења, да се овај сабор ограничи на устројство сабора и на изборни ред т. ј. на устројство органа, који ће од сада на црквено-народном пољу радити, а то већ из тога разлога, што овај сабор сад као што је, није састављен тако рећи на извесном опредељеном начелу, него више по сталешком, и што се самог састава тиче, изабран је тако, да се не би могло рећи, да је овај сабор потпуни израз воље народа, и да само континуитета ради, то право имати може, да организује, а да оном реорганисаном сабору остави, да све уреди, а особито статута да изради не само што се тиче сабора, него што се епархија и општина тиче.“

Па кад је не само радикално, него у опште уставно начело, да се и црквено-школски-народни устави, могу доносити једино на народно-црквеним саборима; кад је данашњи радикални великан — а у очима једног Светозара Марковића и његових обожалаца прост „ћифта“ — г. Милетић, још 1870. године као либерал био противан и томе, да целу народно-црквену автономију, уређује законито изабрати сабор, само због тога, што није био изабрат по репрезентативном, него сталешком начелу т. ј. у њему је било 25 свештеничких, 25 милитарних и 25 световних посланика; питамо Вас г. Гаврила и то озбиљски: није ли Вас стид био, да јавно пљунете у очи и поменутом уставном начелу, и начелу Милетићевом, те да признате право неколицини Сарајевских и Мостарских газда, који немају ни појма о црквено-школско-народној самоуправи, да су они власни, без суделовања и одобрења јерархије, свештенства и народа, правити устав за црквено-школску самоуправу, и подносити га меродавним факторима на благослов, односно потврду?

А још више, није ли Вас стид био, примити се у опште његовог састава, кад добро знадосте *какви* су мандатари Ваши, мандатари српског народа у Босни и Херцеговини, и да Вама ни у колико нису познате прилике ни околности у истим земљама?

Ми Вас г. Гаврила само питамо, а Вама стоји на вољи, да нам на њих одговорите или не одговорите.

Да су код нас православних Србаља у опште друкчије прилике и околности; да смо ми друкчији народ т. ј. да није имао повода омиљени наш песник г. др. Јован Змај Јовановић, чију педесетогодишњицу певања наш народ на све стране, баш у овај мах прославља, да нас овако карактерише:

„Ја се бојим нашег духа
„Лако странпутнога,
„Ми смо брзи, кад-кад бржи
„Од разума свога;“

да је данашња наша журналистика, достојан преставник јавне речи, искрен преставник и одан саветник свога народа и његових потреба, као што је жели на тај ступањ уздићи „*Српско новинарско удружење*“ у Београду, — не само да не би дошло до данашње раздражености међу нашим православно-српским народом у Босни и Херцеговини, због непотврде поменутог несретног Гаврилиног устава; него, кад је већ до ње дошло, једна би патриотска реч наше журналистике била у стању, данашњу раздраженост у народу уталожити, мир направити и питање о црквено-школском уставу са странпутице, на прави пут извести.

А та би њена реч, морала овако гласити: Мир, доста је! Јесте ли чули Ви г. г. Јефтановићу, Шоло и другови, оканите се једном „ћорава“ посла! Нити сте Ви позвати, нити Ви имате спреме за стварање устава за црквено-просветну самоуправу за православни српски народ у Босни и Херцеговини, и да му Ви будете реформатори, нити се *оним* путем, којим сте Ви пошли и идете, може *икада* доћи до црквено-просветне самоуправе, а све и кад би се њиме и дошло, *тим* путем створени устав не би обвезан био за цркву и народ.

Седите Ви с миром, па чувајте своје куће и радње, а оканите се, ради својих личних ћефова и рачуна, правити у народу раздор, и терати тиме воду на туђу воденицу.

Ну, кад наша опозициона журналистика у место *таког* одговора, *овако* нашем народу у Босни и Херцеговини довикује: „Народе, цариградска је патријаршија у босанско-херцеговачком питању, решила у корист Калајеве владе. Она је одгурнула од својих недара оне, који су се на њу обраћали ради помоћи! Но не клони духом, мора и теби синути сунце народне и верске слободе“, и томе подобно; зар може искрен српски родољуб, коме је у истини стало и до Српства и православија, — а у стању је својим знањем, скинути образину и тим лажним народним пријатељима, као што је до сада у подобним приликама скидао њима подобним „пријатељима“, — мирно гледати и на даље измотавање неколицине Сарајевско-мостарских газда, да се бесомучно титрају са највећим светињама Србиновим, и да у цркви и преко цркве обрачуњавају рачуне са својим личним непријатељима, и да им не скине образину, и не каже јавно мушку и отворену реч: какав је у истини поменути Гаврилин устав, како је он постао, је ли у опште могао постати, и је ли баш штета, што није постао законом.

Истина, ми смо пре две године јавно рекли, да не ћемо да пишемо о нашим црквено-народним стварима, о којима смо писали толико, колико ни један српски свештеник није о њима писао.

Ну, видећи шта се ради са српско православном црквом и нашим народом у Босни и Херцеговини, какве штетне последице могу отуда произићи, и видећи, да се *нико* не нађе, да народу каже праву истину; ми се не могосмо уздржати, да *сада*, пошто је Гаврилин устав коначно одбијен од васељенско-цариградског патријарха, кад нам се дакле не ће моћи пребацити, да смо потплаћени, да га критикујемо, како би се с меродавне стране за његову непотврду, могао навести и разлог, да је он осуђен и од српске стране, те тиме навукли на себе клетву народну — до које у осталом није тешко доћи, као ни до благослова народног, односно да се брзо заборави на клетву, као и на благослов, те кога је народ јуче проклињао, сутра га благосиља, и обратно, и ако је дотични био онај исти и при клетви и при благослову, само што је улоге променуо —, народу истину не кажемо: какав је и како је

постао Гаврилин устав, па пошто то учинимо, да не проговоримо и неколико искрених и родољубивих речи нашем српском народу у Босни и Херцеговини.

* * *

Гаврилин је устав прошле године и против воље његове и његових поменутих мандатара, изишао у целини у *„Српском сиону“*, званичном листу српске православне митрополије карловачке, те по томе није више никаква тајна.

За њега данас знају сви, који су хтели да га сазнаду.

Гаврилин устав има 346 чланака (за чудо, да г. Гаврила не утутну у свој устав — а то му је бар било лако — још једно 10 чланака, па да буде у њему онолико чланака, колико је у једној — простој — години дана!), за 88 више од устава Саборског Одбора од 1897., а за 97 мање од устројства лутеранске цркве аугсбуршке вере у Угарској од 18. (6.) марта 1893. године.

Гаврилин устав није никакво ново дело — работа —, него проста компилација, изведена из неколико устава, и предлога Саборских Одбора карловачке митрополије, а по највише из *„Закона о црквеним властима у краљевини Србији“* од 1890. године.

У целом дугачком Гаврилином уставу од 346 чланака, тешко би се нашло и 20—30 оригиналних чланака. Остало је све ил од речи до речи узето из других устава и закона, или по нешто измењено и додато.

Како је г. Гаврила истесао у своме уставу 346 чланака, може се видети и из овога.

Наишавши г. Гаврила у поменутом закону о црквеним властима на 39. и 40. чланак, које је он као и многе друге унео у свој устав; он је из њих истесао у своме уставу *осам чланака*, и то: 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. и 98.

Сем истих је чланака, унео г. Гаврила из поменутог закона о црквеним властима у свој устав, и ове чланке, и то већином од речи до речи: 9. под 233., 11. (234.), 12. (236.), 13. (237.), 14. (238. и 239.), 15. (240.), 18. (242.), 19. (244.), 19. (245.), 27. (184.), 31. (127.), 37. (80.), 38. (90.), 39. (91.), 58. (75.), 64. (102.), 65. (103.), 66.

(104.), 74. (100. и 101.), 76. (105.), 78. (229.), 97. (170.), 117. (168.), 122. и 123. (167.), 169. (292.), 170. (293.), 173. (294.), 174. (295.), 175. (296.), 176. (297.), 183. (298.), 185. (300.), 186. (301.), 187. (302.), 188. (303. и то само први став, остало изоставио), 190. (304.), 192. (305.), 193. (306.), 195. (307.), 200. (308.), 201. (309.), 202. (310.), 203. (311.), 204. (312.), 205. (313.), 206. (314.), 207. (315.), 208. (316.), 209. (317.), 210. (318.), 211. (319.), 213. (320.), 214. (322.), 215. (323.), 216. (324.), 217. (325.), 219. (326.), 220. (327.), 221. (328.), 222. (329.), и т. д. и т. д.

Из поменутог је предлога Саборског Одбора од 1897. унео г. Гаврила у свој устав сем других и ове чланке: 154. и 156. (155. у предлогу), 160. (157.), 161. (161.).

И кад је *тако* рађено, не треба се ни мало чудити, што се Гаврилин устав састоји из 346 чланака!

Ово Гаврилино вештачко умножење појединих чланака, доводи нас на помисао, да је г. Гаврила видећи с *ким* има посла, морао са својим што би рекли Србијанци „писменим“ мандатарима, учинити погодбу од чланка, те према томе, из појединих чланака, што их је из других уносио у свој устав, правио по неколико, да му само што већа награда буде.

Другог разлога томе, ми себи не можемо да преставимо!

Гаврилин устав, и ако је писан и намењен српско православном народу у Босни и Херцеговини, односно за источно-православну цркву у истим земљама; не само да није написан у духу и по њеном учењу — и ако не баш у свему, а оно бар у главноме —, него је написан кроз и кроз у сасвим противном духу и учењу.

Г. Гаврила, имајући при писању свога устава, пред собом разне уставе и законе, из њих је узимао све што му је ишло у рачун, а што му није ишло, он је поједине наводе из њих кројио и дотеривао по својој вољи и потреби, без икаквих других обзира, до ли да му устав само што радикалнији изгледа, и да што мање јерархији и круни права даде у „црквено-школској самоуправи.“

При писању свога устава, није се г. Гаврила обзирао ни на дух и учење источно-православне цркве, на њен епископални карактер, на верско-просветне прилике нашег

српског народа у Босни и Херцеговини, на државо-правни положај Босне и Херцеговине, на крунина и државна права у монархичној држави, на усвојена начела у погледу опште јавне наставе, као ни на то, да л би *онакав* устав, односно онако велика слобода била од користи или штете по наш српско-православни народ у Босни и Херцеговини, да л би он био у стању поднети оне грдне издатке, што би их морао из свога шпага подмиривати, кад нешто држава не би хтела — што је више него вероватно —. доприносити на издржавање црквено-школске самоуправе, ону своту из земаљских срестава, што би по Гаврилином уставу дужна била. И на послетку: да л би могао и смео један источно-васељенски патријар, — као што је цариградски — дати свога благослова *онаквом* уставу, у ком су права јерархина сведена на нулу, а један монархичан владалац — као што је аустро-угарски цар и краљ — потврдити *онакав* устав, у ком су права крунина и државна такође сведена на нулу.

На све се то није г. Гаврила обзирао при грађењу свога устава. Он се обзирао једино на неизведива и звучећа радикалска начела, на свој ћеф, и жељу својих „писмених“ мандатара г. г. Јефтановића, Шоле и другова.

Кад човек прочита 1. 3. 4. 7. 8. и 9. чланак из Гаврилиног устава, у којима се говори о правима васељенско-цариградског патријарха, и сравни их са осталима чланцима, у којима се говори о уређењу српске православне цркве у Босни и Херцеговини и њеној самоуправи; не зна човек, чему више да се чуди, т. ј. дали оној оданости и старању за патријарашка права, ил онаквом уређењу, које је супротно не само учењу и устројству источно-православне цркве, па и уређењу саме цариградске патријаршије, него и устројству саме лутеранске цркве.

Читајући исти Гаврилин устав, дошло нам је на ум, да се он онако исто може назвати „уставом црквене управе“, као кад би неко узео чисто републикански устав, супротан уставу за монархије, те у свој устав узет из њега, ставио неколико чланака о тобоже монархичним правима круниним, а остало унео у њега све из републиканског, па га назвао: „монархичним уставом!“

А да је Гаврилин устав, у истини *такав*, то ћемо на свом месту показати и доказати.

Наши овострани радикали и либерали, с потсмехом прозваше израђени онај устав за карловачку митрополију од Саборског Одбора у Карловцима, односно од одбора петнајсторице 189½. године *„јединственим уставом“*, и ако би по њему Срби у карловачкој митрополији имали много и много већа права, него што их данас имају по данашњем устројству, које је устројство односно автономију Милетић још 1875. назвао: „укљештеном автономијом,“ рекавши у 60. бр. *„Заставе:“* „Ако се без чијег одобрења никаква установа створити, без чијег потврђења никакав, нарочито главан орган поставити не може, или ако решења тих органа „могу у последњој“ линији падати под нож уништења од стране друге ван-црквено-народне власти; то је онда вредност таке автономије врло проблематична. Наша је автономија заиста у кљештама, дакле је укљештена. Никаква уредба, па ни така, која се не дотиче круга ни државне, ни јерархиеске власти, не може се створити без потврде власти. Избори скоро сви, а нарочито начелних особа, потпадају потврди. На послетку решења и највиших црквено-народних власти могу бити уништена. Оба краја автономије: и постанак установа, и органа, и завршетак њине радње, у рукама је државне власти,“ а коју данашњи наши „морски“ радикали и либерали називају „народном тековином,“ и не даду да се у њу дирне, и то ли с тога, што им она даје право, да могу у народно-црквени сабор послати својих 25 мамелука од свештеничког реда, који морају играти у сабору онако, како им народне странке свирају.

Ну, ако се за икоји, то се за Гаврилин устав може рећи, да је он *„јединствен“* црквено-школски устав у свету, и то с тога, што као што рекосмо, — о чему ће се и читаоци овог приказа уверити —, у целој Европи нема ни један хришћански народ *онаког* устава, за своју црквено-школску самоуправу.

Па пошто је Гаврилин устав *тако* написан, за то се с њиме и догодило оно, што је сваки мислеони православни Србин предвиђао, да ће се с њиме морати догодити, т. ј. да ће му васељенско-цариградски патријар

ускратити свога благослова, као што му је и ускратио, из разлога „што није у складу са постојећим црквеним редом.“

Једино наша опозициона журналистика, која не да није и сама предвиђала и уверена била, да ће му се што би рекла фрау Габријела из Сремчевог „Поп Ћире и поп Спире“ *то* „стрефити“; него се из својих рачуна претварала и храбрила своје „верне“, да не клону у борби, и да ће напослетку у васељенско-цариградској патријаршији, као својој најстаријој верској власти, наћи заштите вери и цркви својој — зар је наопако Вам звонило, онај Гаврилин устав „заштита вере и цркве православне!“ —, у супрот ровењу Калајевом.

А шта је њојзи давало наде, да у *таку* невероватност верује, одала се она тек сада, пошто Гаврилин устав није добио благослова васељенско-цариградског патријарха, наиме, знајући моћ „замотуљака“ у патријаршији и „житејских попеченија“, веровала је „да је Русија у стању за један „замотуљак“ дати два „замотуљка“, што би и било, да којом несрећом руска дипломација није заузета на другој страни, те да озбиљно мисли да се одржи мир. Овако — рече — Калајеви „замотуљци“ одржаше победу.“

Кад мислеони човек чита данашње писање наше овостране опозиционе журналистике, против васељенско-цариградског патријарашког синода, што је тобоже он наговорио „доброг“ патријарха Константина V., да ускрати свога благослова Гаврилином уставу, и оно њено детињасто и наивно писање о истом „добром“ патријарху, како је он чинио своју дужност, да заштити православну цркву у Босни и Херцеговини, и да јој помогне у овој невољи, но како су чланови синода заборавивши, да им с патријархом заједно треба бранити православну цркву и православни народ у њој, постали брониоци српских митрополита у Босни и Херцеговини и Калајеви, те се сирома „добри“ патријар *морао* подврћи тој одлуци синодској; — хтео не хтео, мора доћи на помисао, да с једне стране опозициони „*Браник*“ има право, што рече у своме 30. броју: „да патријар просто обмањује и заводи босанско-херцеговачку депутацију,“ а с друге стране да нема право, што рече: „да је услед држања босанско-

херцеговачке депутације, Калајева управа постала добра крава музара за цариградског патријарха,“ него да је сама иста депутација добра музара, или за патријарха или за синод — ко јој даје „млеко“, то ће она знати!

Па кад је *сада* наша опозициона журналистика дошла до уверења, да се у васељенско-цариградској патријаршији, може све и сва постићи „замотуљцима“, или као што у 2. бр. „*Србобрана*“ од ове године рече бивши дабро-босански митрополит г. Сава Косановић: „да се она лукавством управља, а петљанством обогаћава,“ што је морало добро познато бити и мандатарима Гаврилиним г. г. Јефтановићу, Шоли и друговима, због чега су били *онако* леп „дар“ и спремили за патријарха, те су сад љути на г. Јефтановића, што га није предао кад је требало; нека је и нама сада допуштено помислити, да су они ослањајући се на моћ „замотуљака“ односно на „петљанство“ васељено-цариградске патријаршије, морали г. Гаврили рећи: напиши ти нама таки и таки устав, а не брини се за благослов патријархов, ког кад једном добијемо, чикаћемо бечку господу, да га и они не потврде!

И ако су они *овако* упуство г. Гаврили дали при погодби за грађење устава, и рекли му своје мишљење о истој патријаршији; г. Гаврила заслужује још већу осуду, што је ослањајући се на то, потпомогао нечасну намеру својих мандатара, да њима извојују благослов патријархов, за *онако* неправославан устав.

Ну, кад су Гаврилини мандатари г. г. Јефтановић, Шоле и другови, имали *такво* мишљење о васељенско-цариградској патријаршији; нека нам не замере, што ћемо их упитати: каквим именом заслужују, да се назову установе у Вашем статуту: да је устав донесен с благословом васељенско-цариградског патријарха (1. чл.); да он ступа у живот, пошто га он благослови (342. чл.); да се нов устав може донети само с његовим благословом (17. чл.); да промене оних наредаба у уставу, које се тичу односа према архијерејском сабору и архијерејима, важе само онда, ако их по усвојењу сабора, он благослови (19. чл); да православно источна црква у Босни и Херцеговини, стоји под врховном каноничном његовом влашћу (3. чл.); да он утиче у смислу устава на избор

митрополита (7. чл.), односно да у случају наведеном у 178. чланку, одобри епархијској скупштини, при избору митрополита, да може сама изабрати председника у изборној скупштини; да даје свој благослов при успостави нових епархија; да даје благослов за измене и новине, које би архијерејски сабор у црквеном реду и раду учинио; да решава међусобне размирице митрополита; да суди у другом и последњем степену о тужбама против појединих митрополита, и да настојава, да митрополити и свештенство испуњавају најсавесније све наредбе, којима се сузбија свака радња управљена против православне вере у Босни и Херцеговини (8. чл.), и да у случају наведеном у 181. чланку, васељенско-цариградски патријарашки синод, обавља од послатих му кандидата и сам избор митрополита?

Ако се у васељенско-цариградској патријаршији, по самом данашњем Вашем признању, све постиһи даје „замотуљцима“, односно да се она „лукавством управља, а петљанством обогаћава“; *како* јој онда могосте и смедосте у своме уставу дати *онаква* права?

Зар се не побојасте Бога, да *такој* једној патријаршији потчините своју цркву?

Што се у погледу односа српске православне цркве у Босни и Херцеговини, наспрам васељенско-цариградског патријарха, не угледасте на наш српски овострани народ, који је нашавши се у земљама угарске круне, на своме народноме сабору, одржаном 7. јануара 1708. и следећих дана у манастиру Крушедолу, закључио, да се за овострани српски народ установи независна митрополија, и да новоизабрани митрополит има пећског патријарха признавати за старешину „по првопрјестолству и неотлучати се от његовог духовног наљеженија,“ који је закључак доцније 18. марта 1710. потврдио пећски српски патријар Калиник.

Што се у том погледу не угледасте на Србијанце и мудрог кнеза Милоша, који је у јануару 1832. учинио уговор с цариградским патријархом — наравно помоћу „замотуљака“ —, по ком „кнез и српски народ избира како митрополита, тако и епископе, из српскога свештенства и то тако, да не може бити од стране патријархове

никаквих примедаба како о начину избора, тако и о месту рођења, нити лицу, које се избира; српски епископи, које је изабрао кнез и митрополит, посвећују се у Србији, без да се напред тражи патријархово одобрење, но се патријарху само о томе јавља, и он у своме одговору даје своје сагласије и благослов,“ — те се Срби у Србији опростише грчких фанариота, и добише своју црквену самоуправу.

Да би васељенско-цариградска патријаршија, кад би јој се обезбедило оних 58.000 гроша у злату, што јој и 9. чланак Гаврилина устава даје, ил која хиљада гроша и повисила, пристала у место конвенције од 16. марта 1880., на онакав конкордат — уговор —, као што га је 1832. закључила с кнезом Милошем; о томе бар не треба сумњати!

Какви су разлози руководили Гаврилине мандатаре г. г. Јефтановића, Шолу и другове, да се *онакова* права даду и признаду васељенско-цариградском патријарху, односно патријаршији, не знамо!

Ако *ова* велика љубав спрам њих потиче отуда, што се они као синови старих чорбаџија из пре-окупационог времена, сећају и данас оних сретних времена, када у њиховој земљи цароваше грчке фанариоте, те да им се сада бар тиме одуже за ону љубав; уверени смо, да наш непокварени прости народ у Босни и Херцеговини, знајући и слушајући од својих старији, какви су били фанариотски митрополити, што их је патријаршија цариградска шиљала у Босну и Херцеговину, те не ретко и једне и друге већма мрзили, него и саме Турке, да им не ће рећи хвала на *онаквом* њиховом старању и заузимању за истог патријарха и патријаршију.

Држе л пак Гаврилини мандатари г. г. Јефтановић, Шоле и другови, да би у случају какве навале на српско-православну цркву у Босни и Херцеговини, цариградски патријар и синод, и хтео и могао је боље одбранити, него што би је у стању била одбранити српско-православна независна босанско-херцеговачка јерархија, у слози са српским православно-источним свештенством и народом; онда би им се с пуним правом могло отпевати: „блажени ништи духом, јако ваше јест царство небесноје!“

Да „српским жељама“ не би ни мало ускосно било, установљење засебне независне српско-православне архијепископије и митрополије — попут оне у Србији од 1832. —; то ми овде отворено тврдимо, и ову своју тврдњу вољни смо, против сваког нападаја заступати и бранити.

У осталом, каква је таква данашња васељенско-цариградска патријаршија, ми смо уверени да она без обзира на чије „замотуљке, није могла ни смела дати реченом уставу свога благослова, не само што јој га је поднело неколицина газда с „чаршије“, који — као што рекосмо — нису ни позвани, нити опуномоћени од меродавних фактора, јерархије, па ни од свега српско-православног народа у Босни и Херцеговини, да јој га у име његово могу поднети на благослов; него није му она могла ни смела, ни из ових разлога дати свога благослова.

* * *

И ако је основалац хришћанске цркве, Исус Христос, установио само једну, саборну и апостолску цркву; и ако је његово и његових апостола и ученика само једно учење било, те би по речма апостоловим: „један Христос, једна вера“, требало да постоји и само једна црква; — видимо, да данас постоје више хришћанских цркава — вера —, с доста неједнаким учењем и веровањем.

Од главнијих су данас хришћанских цркава: источно-православна, римокатоличка и лутеранско-протестантска.

У првим двема постоји јерархија, која управља црквом, и народ — верни —, којим се управља.

Прва је по речма св. Јована Златоуста, учитељ, а други, ученици.

У источно-православној цркви, по њеном учењу, основаном на учењу Христовом и његових апостола и ученика, управља црквом сам Исус Христос преко Духа Светога, а просвећује је преко јерархије — епископа —, којом они управљају у чисто духовним и верским стварима и делима, не закраћујући при том ни вернима, не само да они могу имати учешћа у свакој радњи црквених служитеља — пастира, било духовним својим суделовањем

при богослужењима, својом молитвом, која спасава и њих, а и доприноси спасењу служећег свештеника, било распростирањем речма и примером Христове науке у околини својој, и утврђивањем у срцима својих домаћих, сродника и околине; него им допушта у управи црквеној старати се за одржање чистоте догмата, за уредно отправљање богослужења, за обдржавање дисциплине, за одржање морала, за просвету, за отклонење штетних и рђавих обичаја, за морално и примерно владање клира — свештенства и његово издржавање.

Колико је пак у овом погледу дало канонично право источно-православне цркве, права и власти, клиру — свештенству, а колико световњацима — народу —; то је тачно у њему означено и обележено.

А у њему је тачно означено и обележено и то, да све то клир и световњаци не могу самостално — засебно — вршити; него да могу вршити у споразуму, пристанку и с благословом јерархиним, којој своје предлоге у том погледу могу подносити, и молити је да их она одобри и усвоји.

На основу таквих молаба и доказане нотребе, власна је јерархија учинити измене — које нису противне догматима црквеним — у обичајима и дисциплини црквеној.

Ово је у том погледу учење источно-православне цркве, те на основу томе, и не влада у њеној управи онаково једнообразије, као што влада у римокаличкој цркви; него је у свакој помесној цркви, према околностима, мање више друкчија црквена управа, те гдегде народ — верни — има више, а гдегде мање удела у управи црквеној, односно у погледу стављања предлога за измену или допуну општих црквених установа и дисциплине.

У римокатоличкој је цркви сва власт у управи црквеној, у рукама папиним, — који сам себе назива намесником Христовим, наследником кнеза апостолског и врховног првосвештеника васељенске цркве, — од кога зависе не само и све јерархије у свима помесним црквама у свету; него који уз то сам себе и назива господаром светских владавина свете римске цркве.

Епископи у римокатоличкој цркви, нису с папом равноправни, као што су у источно-православној; него

су они његови наместници, а он једини управитељ цркве римокатоличке.

Сам пак народ — паства — не само да нема никаквог удела у управи црквеној, нити му га она допушта имати; него он не учествује тако рећи ни у разним свештенодејствима, пошто не разуме језика — латинског — на ком му се они обављају.

У лутеранској пак цркви, нема никакве разлике између свештенства и световњака, јер у њој не само да свештенство није тајна новога завета, као што је у источно-православној и римокатоличкој; него по њеном учењу, Дух Свети непосредно упућује и наставља свакога човека у вери. Они су сви свештеници.

Црква је њихова произвољно друштво равноправних чланова, који се удружише ради распростирања божје славе и ради свога спасења. Уредбе, канони, па и само њихово веровање, оснива се на општој вољи чланова, и мења се по околностима и увиђавности њиховој. Црквена власт се поставља од воље народа, ког преставља.

Ово су дакле главна начела појединих хришћанских цркава, у погледу црквене управе, која су потање — као што рекосмо — означена за источно-православну цркву у њеном каноничном праву, за римокатоличку пак и лутеранску, у њиховом каноничном праву.

Као што се источно-православна, римокатоличка и лутеранска црква, разликују међу собом у учењу о управи црквеној; тако се исто оне, тумачећи свака по свом схваћању Христове речи: „воздадите кесарева кесареви, и божија богови“, на којима се речма и оснива подела црквено-државне власти, разликују међу собом, и у учењу о упливу државне власти, на црквену управу.

По каноничном праву источно-православне цркве, власна је црквена управа — јерархија —, у чисто духовним пословима издавати законске прописе, у пословима пак земаљским, односећим се на одржање мира и реда у цркви и држави, има право државна власт издавати законе; а у заједничким пословима, који се тичу и духовног живота цркве, и земаљскога државе, имају споразумно доносити законе.

Држећ се канонично право источно-православне цркве тог начела, оно дели законе, на законе, који се тичу чисто савести и уверења, и на законе, који се односе на црквене обреде, међу којима су неки главни, а неки споредни.

Оне законе, који опредељују религиозну науку, и главне црквене обреде; те законе данас није у стању нико други изменити, доли васељенски сабор источно-православне цркве.

Они пак закони, који се истина тичу цркве, њених обреда, црквених лица, али се подједно тичу и народа — верних —, државе и друштвеног живота; они се могу — сем ако су такви, да се не могу никако мењати — мењати према приликама и потребама или цркве, или народа, или државе, или друштвеног живота.

Ако се такови закони тичу само спољашњег живота цркве, и верних у цркви; њих може црквена власт — јерархија — које помесне цркве изменити, било из своје побуде, било на молбу и захтев народа — верних —, попунити, па и са свим нове донети и поставити, уз очување основног закона црквеног устројства, која ће измена односно допуна само у њојзи, и докле је друга не измене, имати важности.

Измена и допуна, односно укинуће оваковых закона, може се учинити само у споразуму црквене власти — јерархије — с преставницима народа — верних —, и одобрењу земаљске власти.

А ако се такови закони не тичу само цркве, него и државе и друштвеног живота, па државна власт нађе у њима чега несходнога, што се тиче напретка људског на земљи, и правног стања у држави; дужност је државне власти да се постара, да се у таквим црквеним законима учине измене или допуне, те да се или попуну или замену другима, који ће одговарати времену и измењеним приликама, или да се укину.

А то је државна власт дужна учинити с тога, што је она позвана, да се одржи у земљи правно стање, те да мимо постојећих земаљских закона, не може нико никога злостављати, гонити, права лишити или у правима ограничити.

Измена и допуна оваковиx закона, односно њихово укинуће, може се учинити само у споразуму црквене и државне власти.

По каноничном праву римокатоличке цркве, папа је неограничени преставник црквене власти; он је у њојзи неограничени господар.

А по лутеранском каноничном праву, глава је цркве владалац земље, који има власт не само у спољашњим; него и у унутрашњим пословима цркве.

Ко дакле од православних Србаља добије, што-но реч *„свраб“*, да гради устројство црквене самоуправе, тај пре свега мора не само знати напоменута овде главна начела; него и посебних установа у погледу учења источно-православне цркве о управи црквеној, односно о одношају црквене власти спрам државне.

И он не само да их мора знати; него се при томе своме раду мора њих и придржавати, ако је у истини рад, да га и црквена власт а тако исто и државна усвојити и одобрити узмогне.

Пошто су и Гаврилини мандатари г. г. Јефтанонић, Шоле и другови, такође добили „свраб“, да за „свој мили народ“, и ако непозвани и неопуномоћени, сачине устав црквено-школске самоуправе, ког су и начили; дај да видимо, како су они при том своме раду поступали, т. ј. да л су се они држали поменутих — бар главних — начела.

Рекосмо већ, да се они при том своме раду, не само не државше ни главних ни посебних начела и установа, односно учења источно-православне цркве и њеног каноничног права; него да се они државше једино своје памети и ћефа.

Да се они нису осврталн на главно начело каноничног права источно-православне цркве, у погледу намишљене измене у управи црквеној, показали су најбоље тиме, што су свој устав, којим се из темеља мења учење источно православне цркве у погледу управе црквене, и досадашње стање источно-православне цркве у Босни и Херцеговини, саставили без знања, питања и договора са својом јерархијом — митрополитима —, које им право бар ни један ијоле зналац каноничног права — сем Га-

врили подобних „браћа“ — источно-православне цркве, не може признати; јер као што рече високопреосвећени г. Епископ др. Никодим Милаш у своме „Православном каноничном праву:“ „Само заједничко деловање јерархије и верних световњака у цркви, одговара духу православне цркве.“

Што су пак у свој устав ставили, да га има благословити васељенско-цариградски патријар, и да има ступити у живот тек пошто га он благослови; напред смо већ рекли, из каквих су себичних побуда та наређења ставили у 1. и 342. чланак свога устава, т. ј. што су мислили „замотуљцима“ израдити код цариградског патријарха благослов за свој „морски“ устав.

А да се они нису осврталн ни на посебне установе каноничног права источно-православне цркве, доста је да наведемо само ово неколико примера из њиховог устава.

* * *

По каноничном праву источно - православне цркве „презвитера нека поставља једини епископ, исто и ђакона и остале клирике“ (2. канон апостолског правила).

Доцније је при постављању пароха и народу допуштено било, да можа исказати мишљење своје о дотичноме лицу, које ће да буде пастир, и да засведочи поверење, које има у то лице, а клир, односно епископска конзисторија, има да извести епископа о истоме лицу, о квалитетама и способностима његовим, и да помогне епископу саветом да л би требало или не би требало поверити некоме ову или ону парохију. (в. Милашево „Православно канонично право“ 371.).

На основу овог учења, у цариградској патријаршији, пароха именује епископ, пошто је чуо претходно мишљење народа у погледу односнога лица; а ако је у којој општини више свештеника, њих бира као и ђаконе парох са преставницима народа дотичног места, а потврђује их епископ.

У Грчкој именује парохе и ђаконе епископ, пошто је чуо мишљење народа о кандидатима.

У Србији по „Закону о црквеним властима“ од 1862., ког је „Закон о црквеним властима“ од 1890. ван кре-

пости ставио, но доцније опет у крепост повраћен, пароха поставља епископ, и о томе извештава конзисторију. По закону пак од 1890. епископ поставља за пароха услед расписаног стечаја, по предлогу епархијског духовног суда онога, који има најбољу квалификацију.

У Русији поставља пароха епископ, коме конзисторија подноси односне кандидате.

У Бугарској бира пароха општа скупштина свију парохијана, заједно са свештенством дотичне општине, а под председништвом окружног протопрезвитера; потврђује га пак епископ, чувши претходно мишљење конзисторије.

У карловачкој митрополији — по усвојеном лутеранском устројсгву — конзисторија испитује молбенице компетената, у којој је председник епископ и по 6 чланова и то 4 од свештеника а 2 од световњака, те достојне за парохијско звање шаље дотичној општини на избор, односно кандидацију. Ако при избору, ког обавља црквена скупштина и одбор под председништвом изабратог председника — чланове за скупштине бирају сви имајући право општинари, којих може бити највише 120, а најмање 30 сем свештеника, према броју душа, а одборника црквена скупштина из своје средине, којих може бити највише 24, а најмање 8 сем пароха, опет према броју душа —, један добије $^{2}|_{3}$ гласова, тог потврђује конзисторија, а ако толико не добије, она именује од 2—3-це, који су највише гласова добили, једнога за пароха.

У сибинској романској митрополији — по усвојеном лутеранском устројству —, бира пароха општа скупштина свију парохијана заједно са свештенством дотичне општине, под председништвом окружног протопрезвитера, а изабратог епископ потврђује.

У буковинско-далматинској митрополији, епископ именује пароха, чувши мишљење конзисторије.

У Румунији епископ именује пароха на предлог конзисторије.

У Црној Гори митрополит именује пароха.

А у Босни и Херцеговини именује такође митрополит пароха по § 15. пословног реда за конзисторије од 1. (13.) августа 1883.

Овако се данас постављају пароси у источно-православним општинама, појединих црквених управа.

Мандатари Гаврилини г. г. Јефтановић, Шоле, и другови, хтедоше — наравно без правног пуномоћија надлежних —, у „својој“ Босни и Херцеговини, да измену постојећи начин постављања пароха.

Па како? Ево како!

По чланку 84. избор пароха имао би обављати црквено-школски одбор, под председништвом председника истог одбора.

По истом 84. чланку, црквено-школски одбор би молбенице молитеља, отправио надлежној конзисторији молитеља, да му поднесе из седнице своје *мишљење* о молитељу или молитељима, и црквено-школски одбор већином би гласова једнога од њих бирао за пароха — наравно без икаквог обзира на мишљење конзисторије о поједином молитељу —, те ако би изабрати био већ свештеник, по 86. чланку известио би конзисторију о избору *знања ради*, а ако не би био још рукоположен, известио би рукополагање ради и надлежног митрополита, које се не би могло ускратити, ако је дотични оспособљен за свештеника.

По овоме дакле, надлежни митрополит, при избору и постављању пароха, код оних, који су већ свештеници, не би имао баш никаквог уплива и удела, дочим би код оних, који још нису рукоположени, у неколико имао бар тога, да их не би морао рукоположити, ако нису оспособљени за свештеника, т. ј. ако нису редовно свршили богословију и немају прописаних година.

Ето, у ком су правцу накани Гаврилини мандатари г. г. Јефтановић, Шоле, и другови, да измену досадашњи — основани на канонима — начин постављања пароха у Босни и Херцеговини!

И зар *овакав* начин постављања пароха, не би био радикалан, и зар се васељенско-цариградски патријар Константин V. огрешио о канонично право источно-православне цркве, што није могао, а ни смео одобрити *тако* радикалан начин постављања пароха, који се уз то мислио успоставити, без питања и пристанка надлежне јерархије Босанско-Херцеговачке, од неколико људи „с чаршије!“

Што се тиче његове радикалности, имамо г. Гаврили, као ак-радикалу и творцу истог наређења, следеће приметити.

Вама је господине врло добро познато, да је радикалима свака друга реч — у устима, а не и у делу — *народ, народ!*

Па кад по томе и Вама, као ак-радикалу, мора срце „пуцати“ за својим народом; питамо Вас: је ли предложен од Вас начин избора — постављања — пароха, у истини слободоуман, и да л се по њему у истини даје народу право избора?

Ми велимо, да нити је он слободоуман — либералан —, нити се њиме даје право народу!

А да није, и да му се не даје, послушајте нас.

Кад сте већ накани били, да митрополиту, у супрот учењу каноничног права источно-православне цркве, одузмете сваки уплив при постављању пароха; што онда то право не пренесосте на *сав* народ дотичне општине, него на један врло незнатан део?

По Вашем уставу, црквено-школски одбор, састојао би се по 35. чланку у већим општинама, највише из 15 одборника, а најмање из 10, бираних од свију општинара, имајући право бирања.

Па кад би н. пр. у Сарајеву, неко са 8 гласова одборских био изабрат за пароха; питамо, зар би тај могао с правом о себи рећи: мене је народ изабрао? Никад, ни до века!

Ако би сте нам на то одговорили: кад је народ изабрао црквено-школски одбор, па кад неког исти с већином гласова изабере за пароха, то је толико, као да га је и већина народа изабрала; ми би смо Вам на то одговорили: истина, одборнике је изабрао народ, но зар се једном догађало и догађа, да је једно изборно тело, дочепавши се власти помоћу народа, са свим у супрот народним жељама радило?

Уз то би смо Вам још и ово одговорили: кад по 55. чланку устава, избор одборника црквено-школског одбора, могу обавити и 40 скупштинара — општинара —, а ако се првог изборног дана не скупи ни толики број бирача, другог дана могу обавити избор колико дође општинара,

дакле, и 10—15, а још и мање; па кад би се где *овако* обавио избор црквено-школског одбора — што није баш не могуће, кад се помисли: *какав* је Србин и *какав* уме да буде т. ј. да смо ми људи од срца а не од закона и начела, а уз то страсни, прзнице, инаџије, који ћемо се из ината и потурчити —, питамо: би л се и за *тако* изабрати црквено-школски одбор могло рећи, да је он преставник васцелог народа дотичне општине? Никад ни до века!

По нашем мњењу, свакако би била већа гаранција, да ће достојан изабрат бити за пароха, — а то је ваљда и намера била Ваша и Ваших поменутих мандатара, што сте на црквено-школски одбор пренели право избора пароха, — кад би у његовом избору учествовао васцели народ дотичне општине, т. ј. сви пунолетни и беспорочни општинари дотичне општине, као што по § 69. лутеранског устројства од 1893., § 7. романског статута од 1869. и 68. чл. бугарског устава од 1883. сви општинари учествују при избору пароха; него кад би га бирала већина — онако малог одбора —, и свакако би изабрати од већине општинара, пре имао права и могао рећи, да га је народ изабрао за пароха.

У карловачкој митрополији, бирају пароха — као што рекосмо — црквене скупштине и одбори, у којима укупно мора бити сем свештеника и пароха, најмање 38, а највише 144 скупштинара и одборника. Па кад се у њој данашњим даном ретко где обављају избори, сем страначких обзира и пријатељства, и без доброг „алдумаша“ и подмићивања, односно формалног куповања гласова, а врло ретко где по способности, и кад се догађа и то као н. пр. што се пре неколико година догодило у једној од најбогатијих бачких општина, у којој се црквена скупштина састојала из 60 скупштинара, а црквени одбор из 24 одборника, да су се у један мах бирала оба пароха — један парох а други систематизовани капелан —, где свештеник излази годишње преко 3000 фор., да су дотични компетенти потплатили већину скупштинара и одборника, те изабрати били за свештенике, — који је избор свакoг стао преко 4000 фор.; па конзисторија поред свег тога, што је јавна тајна била, *како* су они дошли до већине, оба избора потврдила —, питамо: каква би се тек чуда и

покори догађали при избора пароха у Босни и Херцеговини, и *какви* се све компетенти не би могли дочепати најбољих парохија, кад би њихов избор зависио и у највећим општинама од 8, а у мањим од 6 одборника!

Шта је пак руководило Гаврилине мандатаре г. г. Јефтановића, Шолу, и другове, да пренесу право избора пароха, на *онако* мале црквено-школске одборе, односно на надполовичну њихову већину, не знамо.

Кад пак знамо за радикално начело, да треба народу, а не изборницима, уступити и право избора посланика, који немају толиког посла и утицаја у општинама, као што их имају пароси; не може нам се замерити, што држимо, да их при томе нису руководили баш најчаснији обзири. А какви, то они знају!

Ми пак само то знамо, и велимо да је њихов умишљени начин постављања пароха, кроз и кроз нелибералан, и да би он отворио широм врата корупцији и трговини при избору пароха.

И ми смо за то, да се и народу даде удела при избору пароха, као што је имао и у првим вековима; ну, нисмо за то, да их сам народ бира, без икаквог утицаја и суделовања епископовог, него или да народ предлаже три кандидата епископу, односно конзисторији, а они једног од њих да изаберу, или обратно, да они тројицу општини предлажу, а народ, и то сав народ дотичне општине, т. ј. сви пунолетни и беспорочни, да једног од од њих изаберу.

Ово би био једини начин, да би и најдостојнији могли бирани бити за парохе, односно да би општине дошле до ваљаних свештеника — пароха, а подједно и искључено било подмићивање и куповање гласова.

Као што по каноничном праву источно-православне цркве епископу припада врховно право при постављању пароха; тако му исто припада врховно право и при постављању окружних протопрезвитера.

На основу овог учења, у Русији по 63. чл. црквеног устава од 1883.; у Румунији по 24. чл. закона од 1872.; у Србији по § 97. закона о црквеним властима од 1862. (по 30. чл. закона од 1890. бира окружно свештенство мирскога реда, дотичног округа, са сталним окружним

одбором — световњацима —, два кандидата, и предлаже их дотичном епархијском епископу, а овај архијерејском сабору, да једног од њих изабере. Протопрезвитера београдског и нишког, бира свештенство београдско и нишко, између свештених лица своје епархије, предлажући преко надлежног епископа архијерејском сабору по два кандидата, ради избора); у Буковини и Далмацији по §§ 17. и 45. конзисторијалног пословника од 1870., поставља епископ окружне протопрезвитере, по саслушању епархијске конзисторије.

У Босни и Херцеговини по § 15. пословног реда за конзисторије од 1883., именује окружне протопрезвитере митрополит.

У Бугарској по 55. чл. устава од 1883. „архијерејске наместнике“ (окружне протопрезвитере), бира цело свештенство дотичне епархије, и то сваке друге године, бирају се други.

У сибињској романској митрополији — по усвојеном лутеранском устројству —, по §§. 50. и 51. устројства од 1869., протопрезвитерска скупштина, у којој је $^1|_3$ свештеника а $^2|_3$ световњака, предлаже тројицу, који највише гласова добију, конзисторији — у којој су сами свештеници, што их епархијска скупштина изабере, а епископ потврди, и у којој председава епископ —, да једног од њих именује за окружног протопрезвитера.

У карловачкој митрополији — по усвојеном лутеранском устројству —, по § 68. рескрипта од 1868., при избору окружних протопрезвитера, учествују скупштинари и одборници онога места, где је седиште протопрезвитерско, и из сваке општине дотичнога протопрезвитерата, по један парох и по један од скупштине изабрат скупштинар, али тако, да скупштина оног места, где ће протопрезвитер и парох бити, свагда мора бити јача најмања са $^1|_3$ бирача од оних из протопрезвитерата.

Ако један од предложених од конзисторије — конзисторија има право пресудити, кога ће од пријављених компетената припустити избору, а кога не — кандидата, добије $^2|_3$ гласова, тога она потврђује, а ако ни један не добије толико гласова, именује од 2—3-це, који при из-

бору највише гласова добију, једнога за окружног протопрезвитера.

У цариградској патришији и Грчкој, нема окружних протопрезвитера, — а нема их с тога, да могу епископи имати што већи приход, и да могу боље гулити и свештенство и општине —, него њих у неколико замењују „главни пароси“, које поставља епископ.

Овако се данас постављају окружни протопрезвитери, односно архијерејски намесници, главни пароси, у појединим источно-православним црквеним управама.

Мандатари Гаврилини г. г. Јефтановић, Шоле, и другови, хтедоше — наравно без правног пуномоћија надлежних — у „својој“ Босни и Херцеговини, да измену и постојећи начин постављања окружних протопрезвитера.

Па како? Ево како!

По 125. чл. окружног би протопрезвитера бирао обичном већином црквено-школски одбор онога места, где му је парохија, заједно са среским одбором, под председништвом среског одбора, и ко би већину гласова добио, тога би по 126. чл. надлежни митрополит морао произвести за протопрезвитера, ако већ дотле није био произведен.

Како свештенство по Гаврилином уставу не би било заступљено ни у месном ни у среском црквено-школском одбору; то оно не би ни учествовало при избору окружног протопрезвитера.

И не само, да оно не би при томе учествовало; него ни дотични надлежан митрополит, не би имао никаквог уплива и удела, сем што би морао изабратог произвести, ако већ није произведен, за протопрезвитера.

Ето, у ком су правцу накани Гаврилини мандатари г. г. Јефтановић, Шоле, и другови, да измену досадашњи — основани на канонима — начин постављања окружних протопрезвитера у Босни и Херцеговини.

И зар и *овакав* начин постављања окружних протопрезвитера, не би био радикалан, и зар се васељенски патријар Константин V. огрешио о канонично право источно православне цркве, што није могао, а ни смео одобрити и *тако* радикалан начин постављања окружних протопрезвитера, који се уз то мислио успоставити, без

питања и пристанка надлежне јерархије Босанско-Херцеговачке, од неколико људи „с чаршије!“

По § 97. лутеранског устројства од 1893. сенијора-протопрезвитера — бирају све црквене скупштине дотичног сенијората, т. ј. сви правни бирачи једне општине, заједно са свештенством, гласају на једног кандидата, па ко добије абсолутну већину, тај се сматра за кандидата скупштинског, и колико која општина има пароха, толико по два гласа за свако парохијско место, рачуна се њен глас, а сем тога налазеће се у сениорату препарандије и ниже гимназије (лутеранске) имају 1 глас, а више 2 гласа, и ко добије надполовичну већину гласова од свију скупштина општинских и завода дотичнога сениората, тај се сматра за изабратог сениора; дочим би по 125. чл. Гавrилиног устава окружног протопрезвитера — као што рекосмо — бирао већином гласова црквено-школски одбор онога места где је седиште његово, заједно са среским црквено-школским одбором и под његовим председником, ког би чланови били сви председници дотичних општина у срезу, односно од сваке општине по један изабрат одборник.

Кад би се по истом Гаврилином уставу, црквено-школски одбор појединих општина, састојао из највише 15 одборника, па узмимо кад би у једном срезу било 30 општина, са једно 30—50000 душа; то би у том случају њих 45 обавили избор окружног протопрезвитера — наравно без суделовања свештенства дотичног протопрезвитерата, и ако би он њихов био старешина и с њима понајвише имао посла, пошто оно није члан ни општинског, ни среског црквено-школског одбора —, односно могао би неко са 23 гласа бити изабрат за окружног протопрезвитера.

Код лутерана обавља избор сениора, у пуном смислу речи, народ и свештенство, што се за обављен избор окружног протопрезвитера по Гаврилином уставу, никада не би могло рећи, да га је обавио народ.

Дакле се и код начина избора окружних протопрезвитера, огрешио г. Гаврила с својим поменутим мандатарима о радикално начело, да народ треба да обавља све изборе; и све што смо рекли у овом погледу за избор

пароха, односи се и за предложени од њих начин избора окружних протопрезвитера.

Онако исто, као што би по Гаврилином уставу, односно начину избора пароха, најлошији кандидати могли доћи до најбољих парохија; по њему би тако исто такови могли бити бирани и за окружне протопрезвитере, и то у толико пре, што би по 124. чл. сваки свештеник, који је само 5 година у служби, могао бити биран за протопрезвитера. Г. Гаврила, по упутству својих мандатара̂, није тражио од кандидата за парохе, никаквих испита по свршетку богословије; па доследно томе није их тражио ни за кандидате протопрезвитерске.

А то су они за извесно учинили с тога, што њима не треба „учено свештенство“, као ни „родољубивим и христољубивим“ Тршћанима; јер „учено“, не би им никада хтело бити онако робље, као што би им било неучено, што је њихова главна жеља, због чега су *онакав* устав и дали написати.

Романи у Угарској, у § 53. свога устројства ставише, да окружним протопрезвитером може постати само онај свештеник, који је вешт — учен — и на црквено-школском пољу познат радник, те за то и имају неколико доктора богословије међу окружним протопрезвитерима; дочим би се Срби у Босни и Херцеговини задовољили, да им окружни протопрезвитери могу бити и најлошији свештеници, само ако су „народу“, управо неколицини упливних чорбаџија по вољи, односно ако су „врући око срца.“

Као што рекосмо да смо за то, да се и народу даде удела при избору пароха, и да је предложен у уставу Гаврилин начин њиховог избора кроз и кроз нелибералан, и да би широм отворио врата корупцији и трговини при избору пароха; тако смо и за то, да се народу даде уплива и при избору окружних протопрезвитера. И све што рекосмо, како би се могао и имао обављати избор пароха; могао би се и имао би се обављати и избор окружних протопрезвитера, од општина и свештенства дотичног протопрезвитерата.

По каноничном праву источно-православне цркве, епископа поставља архијерејски сабор — синод — под председништвом митрополита-патријарха. „Епископ треба

понајпре да буде постављен од свију епископа у епархији — — —“ (4. канон I. васељенског сабора. А тако исто и 6. кан. п. с.; 1. кан. апостолских правила; 3. кан. VII. вас. саб.; 19. и 23. кан. антијохијског саб.; 12. кан. лаодикијског сабора). У почетку је имао и народ дотичне епархије гласа при избору епископа.

На основу овог учења, данашњим даном, у васељенско-цариградској патријаршији, по 4. чл. каноника од 1860., синод одреди прво три кандидата, и од те тројице синод без патријарха, тајним гласањем изабере једнога, кога за тим патријар потврђује.

У Русији по указу од 21. јануара 1822. синод предлаже цару три кандидата, од којих цар једног именује.

Исто тако се по 3. чл. закона од 1853. и у Грчкој обавља избор епископа.

У Србији, како по § 94. закона о црквеним властима од 1862., тако исто и по § 23. закона од 1890. архијерејски сабор бира епископа, а круна избор његов потврђује.

У Румунији по 1—6. чл. закона од 1872. бирају епископа сви архијереји, и православни сенатори и посланици земаљског сабора.

У Бугарској по чл. 37—46. устава од 1883. епархијски савет, састављен из посланика свештеничког и световног реда дотичне епархије, бира два лица, која сматра за најдостојнија, од којих бира синод једнога, а круна га потврђује.

У сибинској романској митрополији — по усвојеном лутеранском устројству —, по §§. 87. 97—105. устава од 1869. епархијска скупштина, у којој је 20 свештеника, а 40 световњака дотичне епархије, бира тајним гласањем једно лице, које се предлаже синоду, ради каноничног испита, а по том круни на потврду.

У буковинско-далматинској митрополији, поставља епископа круна.

У Црној гори поставља митрополита-епископа кнез.

У Босни и Херцеговини, на основу конкордата од 16. марта 1880. поставља митрополита-епископа круна, пошто претходно буде саопштено васељенско цариградском патријарху име кандидата круниног, ради обављања каноничних формалитета.

У карловачкој митрополији на основу 21. чл. деклараторије од 16. јула 1779. а и дотле —, митрополит предлаже синоду три кандидата, од којих он једнога бира, а круна га потврђује.

Овако се данас постављају епископи у појединим источно-православним црквеним управама.

Мандатари Гаврилини г. г. Јефтановић, Шоле, и другови, хтедоше — наравно без правног пуномоћија надлежних — у „својој“ Босни и Херцеговини, да измену и постојећи начин постављања митрополита-епископа.

Па како? Ево како!

По 179. и 180. чл. избор митрополита имао би се обавити тајним гласањем — цедуљицама — у седници епархијске скупштине, а за изабратог би се сматрао онај, који би добио највише гласова.

По 132. чл. епархијска би се скупштина састојала из 20 свештеника, и 50 световњака.

А по 136. и 137. чл. свих би 70 скупштинара, бирали општински црквено-школски одборници дотичне епархије, дакле избори би се обављали без учетвовања свештенства, те би по томе и оних 20 свештеника у истини заступали и заступати морали, не свој свештенички и црквени интерес, него својих мандатара — чорбаџија, који би по свом положају и били бирани за одборнике —; исто као што и у карловачкој митрополији, изабрати од „народа“ свештеници посланици на народно-црквеном сабору, морају да играју „танца керевиза“ по свирци народних вођа и првака.

Ако по чланку 181. при првом односно другом и трећем гласању, не би добио ни један кандидат довољан број гласова, одложио би се избор на 3 месеца. Па ако ни тада код првог, односно другог и трећег гласања, не би добио ни један кандидат довољан број гласова; подносили би се сви кандидати, који су једнак број гласова имали васељенско-цариградском синоду, који би имао избор обавити.

Кад се у 179. чл. рекло: „да се за изабраног сматра онај, *који добије највише гласова*“; онда је заиста не смислица — да не кажемо шта друго — цео 181. чл. Јер при првом, односно другом и трећем гласању, и први и

други пут, један кандидат мора добити ма један глас више, од других кандидата, односно да њих двојица код свих шест избора добију подједнако гласова — што је немогуће —, и у овом другом шиљали би се синоду само њих двојица.

По 182. чл. по обављеном избору би се имао извод изборног записника поднети васељенско-цариградском патријарху, ради испитивања каноничне подобности изабранога на потврду.

По 183. чл. пак *потврда се не би могла ускратити*, ако би избор обављен био са $^{2}/_{3}$ гласова, а ако не би био обављен са $^{2}/_{3}$ гласова, кандидат би поред обичне већине имао сагласност архијерејског сабора. А ако у том случају не би имао те сагласности, *не би се могла ускратити*, ако би код поновног избора идућа скупштина са обичном већином поновила избор пређашње скупштине. Архијерејски би сабор могао и пре обављеног избора, препоручити скупштини кандидате, те кад би од архијерејског сабора означено лице изабрато било — скупштина наравно не би обвезана била бирати од предложених од архијерејског сабора лица, и она тобожња кандидација од архијерејског сабора, стављена је само „вента“ ради, да је архијерејском сабору признато право кандидације —; то би се избор сматрао као сагласан са архијерејским сабором.

По овоме дакле, могао би неко изабрат бити за митрополита од епархијске скупштине, како против воље и пристанка архијерејског сабора, тако исто и круниног.

Дакле, са свим по радикалски!

Ето, у ком су правцу накани Гаврилини мандатари г. г. Јефтановић, Шоле, и другови, да измену и дасадашњи „привремени“ начин постављања митрополита, — који и ако није баш каноничан, није ни супротан црквеној пракси и данашњој практици — у Босни и Херцеговини!

И зар *овакав* начин избора и постављања митрополита не би био радикалан, и зар се васељенско - цариградски патријар Константин V., огрешио о канонично право источно-православне цркве, што није могао, а ни смео одобрити и *тако* радикалан начин избора и постављања митрополита, већ и погледом на усвојено у источно-православној цркви начело, да круни припада право потврде

изабратих епископа, који се уз то мислио успоставити, без питања и пристанка надлежне јерархије Босанско-Херцеговачке, од неколико газда „с чаршије“!

На *овако* радикалан начин избора и постављања митрополита, имамо мандатарима Гаврилиним г. г. Јефтановићу, Шоли, и друговима, приметити: истина господо, да либерално-радикално звучи, кад би се по 183. чл. Вашег устава, могао обавити избор митрополита и без воље и пристанка васељенско-цариградског патријарха — синода —, и аустро-угарског цара и краља — као год што тако исто звучи и Ваш чланак 185., у ком се вели: „да се митрополит по својој молби може ставити у мир, ако пристане већина епархијске скупштине. Молба за умировљење има се управити на скупштину и мора се у њој прочитати. Количину мировине одређује саборски одбор.“

Ну, кад се зна, *каква права* има круна како при постављању, тако исто и умировљењу епископа и у источно-православној цркви, и *шта* црквени канони наређују и у погледу њиховог умировљења; — онда *тако* што тврдити о потврди и умировљењу једног митрополита-епископа, може написати само онај, који није правник, и који нема појма о државном и црквеном праву!

Ко је пак правник, и ко хоће, да га и остали мислеони свет за таквога држи, — уз то има и неког поноса, што спада у интелигенцију —; тај *тако* што не би могао никада написати!

У осталом, ми и не сумњамо, да г. Гаврила није и сам знао, да се не ће моћи, ни смети потврдити, ни оно, што је навео у 183. чл., као ни оно, што је навео у 185. чл. А што је поред свега тога, *оно* у њима рекао, учинио је с тога, што је врло добро знао, *какви* су му „писмени“ мандатари, и да ће њима говети *онакав* начин избора и потврде митрополита, па и надати се за свој устав што већем „хонорару.“

Кад по 4. канону I. васељенског сабора, не може нико постати епископом без воље и пристанка митрополита-патријарха; кад се и у 25. чланку „*Закона о црквеним властима у Србији*“ од 27. априла 1890., ког је „изгласила“ ак-радикална народна скупштина, изабрата од $^5|_6$ народа — који се *сада* од како устаде из мртвих

краљ Милан, и не чује да је жива! —, под председништвом ово дана умрлога Димитрија Катића, у којој је главну реч водио Ранко „трибун пуховски“ и њему подобна браћа, за време министровања ак-радикала Саве Грујића, Мике Ђорђевића, др. Мише Вујића, Косте Таушановића, дословце рекло: „избор лица за епископа — ког као што рекосмо обавља архијерејски сабор — шаље архиепископ-митрополит Србије, преко министра просвете краљу на одобрење. Када краљ избор одобри — наравно да га по томе и не мора одобрити —, посвећује се изабрано лице за епископа“, а да и не спомињемо § 7. III. законског чланка угарског сабора од 1848. по ком краљ угарски поставља односно потврђује архијепископа и епископа —, с премапотписом одговорног угарског министра, односно чланак III. државног Основног закона од 21. децембра 1867. за Аустрију, по ком му то исто право припада и у Аустрији, те је према томе и до сада, а и пре тога, а и данас врши то право аустро-угарски цар и краљ, без икаквог ограничења — шта више за римокатоличку цркву именује он све црквене-великодостојнике, дочим за источно-православну — сем Буковине и Далмације — само потврђује митрополите-патријархе и епископе —, као што то право врше и сви владаоци у осталим и уставним и абсолутистичним државама; — питамо г. Гаврилу: каквим именом да назовемо оно Ваше ограничење права потврде васељенско - цариградског патријарха и аустро - угарског цара и краља, у погледу потврде митрополита-епископа?

Остављамо другима, нека га они назову правим именом!

Да је тако исто неканоничан, неизведљив и противан мајестетском-крунином — праву и 185. чланак Гаврилиног устава, доста је да наведемо само то, да по 16. канону цариградског сабора од 861. године, један епископ, који је намеран из ма каквих му разлога да поднесе оставку, мора је поднети архијерејском сабору, да он донесе о њој своје решење. (Види о овоме опширније „Правила православне цркве с тумачењима“ од Епископа др. Никодима Милаша, стр. 315. и даље).

Ако би нам г. Гаврила одговорио, истина, но то је дужан чинити тамо, где архијерејски сабор бира епископе,

а не где их народ — епархијска скупштина — бира, као што би га она имала бирати по моме уставу.

Е лепо! А молићемо — што би рекао војвода Вучић — зар се по 181. чланку из наведених у њему разлога — не даје васељенско-цариградском синоду право, да изабере митрополита; па што се не рече у 185. чланку бар о оставци њиме изабратог митрополита, да му је дужан поднети на решење?

Ну, кад се без обзира на 181. чланак, у 172. и 182. чланку, рекло, да се избор изабратог од епархијске скупштине митрополита, мора прво послати у Цариград васељенско-цариградском патријарху, ради испитивања каноничне подобности изабранога, а по том Његовом Величанству цару и краљу аустро-угарском на потврду; за што се онда не рече, да и они имају коју рећи о намерној оставци, него се само једном фактору, и то епархијској скупштини даде право, да је она власна решити о његовој поднесеној оставци?

Као правник, г. Гаврила знаће за ону изреку у институцијама Јустинијановим: „ко има право што дати, има право и одузети, а ко нема, тај не може ни одузети.“

Г. Епископ Милаш у своме тумачењу поменутог 16. канона, на стр. 317. l. с рече: „Она власт, која једнога за митрополита-епископа поставља, таква власт само може једина да пресуди о оставци, што јој дотични поднесе, и да му је уважи или не уважи.“

А пошто би — као што видесмо — при постављању митрополита по Гаврилином уставу, учествовале три власти: епархијска скупштина, васељенско-цариградски патријар и аустро-угарски цар и краљ; то би по томе њима трима и припадало право, да реше о поднесеној оставци, што би је неко од њих поднео.

Из напред се реченога, види, да данашњим даном у целом Српству, нигде нема народ права избора својих епископа; па кад он тога права нема, шта је управо навело Гаврилине мандатаре г. г. Јефтановића, Шолу, и другове, да у свој устав ставе, да православни српски народ у Босни и Херцеговини, где је наш народ на најнижем ступњу изображењу, први задобије право избора својих митрополита-епископа?

Да је интерес цркве захтевао, да народ бира своје епископе, и да се нису показале штетне последице од учествовања народног при избору Епископа, што га је — као што рекосмо — народ у први мах имао; за извесно се не би *то* право од народа ни одузимало, и пренело на архијерејски сабор.

Кад у Русији и другим православним државама не смета ништа, што народ не учествује у избору својих владика; могу се слободно задовољити и православни Срби у Босни и Херцеговини, што и они немају *тога* права!

А ако су баш желили, да се и код њих обавља избор по каноничном праву источно-православне цркве, т. ј. да њихов избор обавља архијерејски сабор, а не круна; држимо да им се *таково* искање не би могло замерити, у ком би се случају могло установити још једна или две митрополије н. пр. у Бањалуци, и још гдегод као што је изражена жеља и у 34. чланку Гаврилина устава.

Такова пак измена, наравно да би се могла постићи само с одобрењем меродавних фактора, т. ј. васељенско-цариградског патријарха и синода, и аустро-угарског цара и краља, чијим је пристанком устављен 1880. данашњи начин постављања српско-православних митрополита у Босни и Херцеговини.

Шта више, да су они у своме уставу ставили, да се избор митрополита у Босни и Херцеговини има обавити *онако*, као што је 1870. епископат у карловачкој митрополији, предлагао народно-црквеном сабору, да се избор епископа, обавља овако: или да архијерејски сабор сабору предлаже три кандидата, па од њих сабор једнога да бира, или обратно, да он њему тројицу предлаже, а архијерејски сабор једнога од њих да изабере, — што тадашњи народњаци не хтедоше усвојити, за чиме пак данашњи и данас уздишу и вајкају се, што не присташе на тај предлог —; држимо, да им се ни *то* не би могло замерити.

Али искати *онако* либерално-радикалски начин избора митрополита; то им сваки мислеони православни Србин, који води рачуна о свима постојећим приликама у Босни и Херцеговини, и *какви* би могли *онаким* избором докопати се митрополитских столица, као н. пр. да стоји од воље овостраних наших радикала, они би сутра бирали

познатог „јединца“ Радића не само за епископа, него и за патријарха, — мора јако замерити, и осудити их.

У осталом, историја нам показује, да је било онако исто и добрих и рђавих епископа, како међу онима, које је архијерејски сабор бирао, тако исто и међу онима, које је круна именовала, као што их је било међу митрополитима-патријарсима у карловачкој митрополији, што их је народ бирао.

„Јединац“ Радић би н. пр. био исти Радић, бирао га архијерејски сабор или народ, односно именовала га круна за епископа; а Мирон — епископ пакрачки — био би исти Мирон, па ма да га је ко поставио за епископа.

А то је доказ, да не чини само начин постављања, да један епископ — исто као и парох и прота — буде добар или рђав, него и нешто друго. А то друго, не зависи од постављаља, него од нечег другог!

Да је Гаврилиним мандатарима г. г. Јефтановићу, Шоли, и друговима, „највећа“ жеља, да се манастири у Босни и Херцеговини, одузму од калуђера, те да „народ“ њима по својој вољи управља; најбољи је доказ то, што „свесни“ Мостарци само због тога, што хтедоше да они неограничено управљају манастиром Житомислићем, створише данашње јадно стање и покор у Мостару, што га највећи наши пријатељи, ни по које новце не би били у стању створити.

Г. Гáврила, сазнавши за ту „највећу“ жељу својих „писмених“ мандатара, у IV. одељку свога устава: „*О Манастирима*“, скрпљеном с брда-дола, у 111. чланку рече — на основу каноничког права источно-православне цркве — „да се манастир може основати само с допуштењем дотичног епархијског митрополита,“ те у место, да се држао тог истог начела, и да је на основу 24. канона IV. васељенског сабора, који вели: „Једном посвећени услед приволе епископа манастири, морају за увек остати манастири, и добра која им припадају, нека им буду очувана, нити икада могу бити претворени у светска обиталишта, а који допусте, да се то учини, нека подлегну каноничним казнама.“ (Исто се вели и у 4. кан. и. с.; 49. кан. трулскога V—VI. вас. и 13. кан. VII. вас. сабора). Преосвећени г. Епископ Милаш, у своме тумачењу, говорећи код

овог канона како према приликама времена и места, један манастир може више користи цркви донети, кад би се претворио у један васпитни завод, у коме би су н. пр. могли спремати добри свештеници, добри учитељи, пак и добри изучењаци у лепим вештинама, или томе слично,“ рече: „но такав би завод морао стојати под непосредним надзором црквене власти, и само би она имала права управљати њима, и право у таковој промени једнога манастира, морало би само и искључиво црквеној власти припадати и никоме другоме,“ — признао право јерархији укинућа постојећих манастира, односно преобраћања на другу циљ; он у своме 112. чланку рече: „Црквено-школски сабор, може поједине манастире и здања њина, или због несаразмерности доходака и трошкова, или због претежних просветних и верских потреба, определити на другу црквену или добротворну, или школску и просветну цел.“

Да би, да је — којом несрећом — Гаврилин устав постао законом, за врло кратко време „одзвонило“ свима нашим манастирима у Босни и Херцеговини; о томе бар не треба сумњати!

Римокатолици у Босни и Херцеговини, на све стране подижу своје манастире, а „мајчини“ Срби — жалосна им мајка — стварају закон, како би могло и оно неколико заосталих манастира укинути.

Ох, што им се језик и рука не укочи, када „дрзнуше“ дати налог Гаврили, а њему када је хтео да напише онај поменути несретни 112. чланак!

Зар их безумља и обест толико заслепи, да забораве, зашто је управо у Босни и Херцеговини понајвише Србаља напустило своју прађедовску веру т. ј. због тога, што је у њима заостало мало манастира.

И они „дрзнуше“ створити закон, који би, да је којом несрећом потврђен, од њих за кратко време створио „врзино коло“, као што и у карловачкој митрополији њихова браћа, покушаше урадити, поставивши 1870. год. световњаке за надзорнике црквено-народних и манастирских добара, и то за даљски спахилук жалосног Србина Петра Чарнојевића, потомка патријарха Арсенија Чарнојевића, који је до 100000 фор. оштетио народне фондове, а за манастире највеће пропалице — банкротиране тр-

говце и касиране официре —, који грдну штету учинише, те да се не смилова угарски министар, и не изјури их из манастира и спахилука, — не би им се данас знало ни трага, ни гласа!

Данашњи наши радикали — велика жалост и несрећа наша — на сва уста вичу на калуђере, и сутра да им се допусти, све би их од реда обријали и изјурили из манастира. А вичу на њих с тога, што им завиде, и што би они хтели да баратају по манастирима.

Србијински радикали све до радикалског устава од 1888., у својим листовима и листићима тврдише и говорише народу, како државни савет треба укинути, јер он није ништа друго, него „дембелана“; а кад се дочепаше владе, њихови министри и прваци, да покрљају вратове око отимања о саветничка места, те се за њих отимаше и они, који не имадоше прописане уставом квалификације. Онда им савет није био „дембелана!“

Знајући како је у Србији све променљиво и за § 76. о чиновницима, ког не хтедоше укинути, како би само могли своје партизане поставити на главнија места, ставише у 142. члан устава од 1888., да би се за навек одржали у савету: „Државни саветници постављају се на цео живот. — — Они се не могу у пензију ставити преко своје воље, сем ако су навршили 40 година државне службе. — —.“

Шта више ставише у исти члан и то: „ако државни саветник постане министром, њихово се место у савету не попуњава.“

Ставивши *та* наређења у устав, држаше, да кога њихова скупштина изгласа за саветника, да те силе нема, која би их пре времена могла из њега изјурити.

Ну, они једно, а краљ Милан друго, те их једног дана изјури из савета, као да никад у њему и нису били. Они отидоше заједно са уставом од 1888.

Исто тако они говорише народу, да треба и управу „упростити“, те укинути окружна начелства, а кад се докопаше владе, да покрљају вратове око отимања, за места окружних начеоника!

Сутра пак да се допусти босанско-херцеговачким родољубима г. г. Јефтановићу, Шоли, и друговима, односно њиховим једномишљеницима, да могу слободно „баратати“

по нашим манастирима у Босни и Херцеговини, први би били, који би на сав глас довикнули „своме“ народу: народе, чувај своје манастире, и негуј манастирске славе. Манастири су задужбине наших праотаца, које су не само од постанка свога увек имале особиту неку важност у животу нашег народа, него по згодном своме положају, они су и у весељу и у невољама, и у срећи и у несрећи, и у добру и у злу, остали непрестано у најјачој свези с народом, и као права народна заведења, у различитим тим случајевима, били су нашем народу од велике користи и потребе, служећи му сад за особито срество душевног његовог задовољства, а сад за једино прибежиште душевне његове утехе.

Времена она, кад се темељ полагао овим народним задужбинама, била су и времена српског народног напретка; дани они, кад су они постали, били су дани праве побожности српске, у којима су праоци наши задовољавајући се својом срећом и славом овога света, старали се и за вечну славу, и за вечно блаженство душа својих, ополико учинити, колико се онда учинити могло.

Све што су они онда радили, радили су за то, да души својој места код Бога задобију, а потомству своме оставе споменике и сведоке свога побожнога живота, на које ће се они моћи увек угледати, и сећати, како се треба старати о себи и вечности својој.

За душу су они сиротињу помагали, за душу су делили милостињу слепима, кљастима и просјацима, за душу су зидали и подизали манастире, и њима богате дарове поклањали, а покрај тога и овде на земљи у народу своме бесмртно име оставили.

Манастири нису само служили на радост и весеље онима, који су их подизали, нити су служили за срество побожности само онима, који су се на њих у сретном своме животу угледали; него су они пратили наш народ и кроз најжалосније и најнесретније векове сињег ропства његовога.

У њима је он налазио утеху и обрану своје православне вере. Они су му били сила, која је кадра била задржати у народу побожне обичаје, наћи утеху ојађеној души и мелема уцвељеном срцу.

Славе пак манастирске — довикнули би они — чувај народе, што о њима није наш народ само у цркви слушао у појању и читању славу својих светитеља; него је покрај тога, научио памтити и народну славу своју, слушајући од слепаца славна дела народне прошлости своје. И колико се поткрепљавао у цркви у православној вери својој и хришћанској добродетели, прилажући од сиротиње своје на манастире, у којима се брат с братом, пријатељ с пријатељем, друг с другом састајао, један се другом искрено изјадиковао, један другом с друженим сузама тугу на срцу олакшавао; толико се већма утврђивао у свести своје народне прошлости, те тиме сачувао своју веру и народност.

Ето *тако* би и српски „родољуби" босанско-херцеговачки, довикнули „своме" народу попут митроносног епископа блажене памети Никанора Грујића, да чува манастире и славе манастирске, кад би им се испунила „највећа" жеља, да слободно „баратати" могу по оно неколико заосталих манастира у Босни и Херцеговини.

Знајући пак, да им се та „највећа" жеља за сада испунити не може; задовољише се, да у свој устав ставе, да их црквено-школски сабор, може определити и на какву другу црквену, или добротворну, или школску, или просветну цел. (112. чл.).

Нисмо ни ми за то, да калуђери односно митрополити — епископи, неограничено и без ичије контроле и одговорности управљају манастирима, као што нисмо ни за то, да њима сам народ тако управља; него смо за то, да се они одрже као манастири, но да се у њима заведе ред и мудра управа уз највећу одговорност њихових управитеља, а што би заостало, да се троши на црквено-просветне цели, при чему би наравно имала главну реч и јерархија, а не само неколико газда, као што би било по Гаврилином уставу.

По учењу источно-православне цркве, епископ је намесник Христов у својој епархији („Православно исповедање" I. део, 85. одговор), и као таковом припада му право у свему, што се тиче поверене му цркве, јер је он, једини одговоран пред божјим судом, за све, што бива у његовој епархији („Посланица источних патрија-

раха“ чл. 10.); те је по томе на основу 4. канона антијохијског сабора и 12. и 20. канона картагенског сабора, врховни судија у својој епархији.

На основу је *овог* учења, и рекао г. Епископ Милаш у своме „*Православном црквеном праву*“, за епархијске духовне судове — консисторије —, на стр. 358. ово: „Епископ, као врховни поглавар своје цркве, и као једини, који је за њу одговоран пред Богом, он је сам и врховни управитељ и врховни духовни судија у својој епархији, нити може бити каквога правнога тела у тој епархији, које би имало право да управља или суди, независно од епископа, или противу воље његове. Према томе, епархијска консисторија није ништа друго, него један савет, састављен од научених и искусних чланова, које сам епископ бира, и који му својим мишљењима, искуством и добивеним подацима о дотичном предмету помажу, да може лакше обављати епархијске послове и правично судити. При таквом своме значају, консисторија није неко самостално правно тело, које би као такво могло се усупротивити своме епископу, или какав свој закључак донети противу воље епископове, а доследно овоме, чланови консисторије немају, нити могу имати одлучујући глас у пословима консисторијске надлежности, ако се тај њихов глас коси са мишљењем епархијског епископа, него имају само конзултивни глас, због чега се они и зову *саветници* епископа и приседници у консисторији.“

У Русији, Грчкој, Румунији, Буковини, Далмацији, Босни и Херцеговини, одређен је делокруг духовним судовима — консисторијама — у том смислу, и надлежни епископ предлаже лица надлежној државној власти, за чланове духовних судова.

У сибинској митрополији — по усвојеном лутеранском устројству — и ако нису консисторије устројене у духу каноничног права — учења — источно-православне цркве; ипак је очувано епископу § 116. устројства од 1869. год. право потврде изабратих од епархијске скупштине консисторијалних чланова.

У карловачкој митрополији — по усвојеном лутеранском устројству — консисторије, не само да су самостална тела, у којима је епископ нико и ништа; него

епархијске скупштине могу за чланове конзисторија изабрати кога хоће, без питања и потврде епископове. А уз то је у њима $^1|_3$ чланова световњака, што нигде није на другом месту у целом православном свету.

У Србији, где су по поменутом радикалном „Закону о црквеним властима“ од 1890., духовни судови скоро са свим независни од епископа, председнике и чланове по 103. чл. поставља указом краљ, на предлог министра просвете и црквених дела, а од кандидата, које у два пута већем броју изабере, под председништвом епархијског архијереја, збор свештенства; дочим по закону од 1862. § 8. како председнике, тако и чланове, избира епископ, и представља их министру просвете и црквених дела, а он их предлаже краљу ради именовања.

Ето, како су данашњим даном у источно-православним црквеним управама, устројени духовни судови — конзисторије.

А како би се имале они устројити, по Гаврилином уставу? Ево како!

По 162. чл. епархијски духовни суд — конзисторија —, имао би се састојати из 9 чланова, и то 6 свештеника, а 3 световњака, односно 3 свештеничка и 2 световњачка заменика. По 163. чл. председник би био митрополит, а потпредседник свештеник, изабрат од чланова. А по 148. чл. бирала би их епархијска скупштина — наравно без икаквог и ичијег ограничења.

Кад би по 165. чл. за пуноправно решавање, потребно било надполовична већина гласова сем председниковог, а при једнакој подели гласова, да би одлучивао глас председников; само се по себи каже, да би у *таковом* духовном суду, као и конзисторијама у карловачкој митрополији, митрополит-епископ био управо нула, сем ако би био у стању својом „мајсторијом,“ да ипак у њему буде све и сва, као што се догађа и у карловачкој митрополији.

И зар *оваково* уређење духовних судова, не би било радикално, и зар се васељенско-цариградски патријар Константин V. огрешио о канонично право — учење — источно-православне цркве, што није могао, а ни смео одобрити тако радикално уређење њихово, које се мислило успоставити, без питања и пристанка надлежне је-

рархије босанско-херцеговачких митрополита, од неколицине људи „с чаршије?“

Овакво би уређење духовних судова — конзисторија — за извесно било радикално, као што је радикално уређење конзисторија и у карловачкој митрополији — некад је у њојзи, не само јерархија, него и сами народни посланици дизаше свога гласа, и радише на томе, да се укине неправославно наређење световне — туђе — власти у регуламенту од 1777., да како у конзисторијама по § LVII. приседавају и 2 световњака, и да епископи у њима немају никаквог права, сем што им се по § LVIII. 14.) њихов председнички глас рачунао у 2 гласа, тако исто и по § LVIII. 21.) у апелаторији — великом духовном суду —, а 1870, тадашња крња јерархија, за умилити се „народу“, и поверењем народним докопати се даљског спахилука, пристаде да и световњаци приседавају у конзисторијама и апелаторији — митрополитско црквеном савету! —; ну ми, који ових последњих 30 година пратимо, шта се догађало и догађа на црквено-просветном пољу у карловачкој митрополији, те смо у стању да изречемо и свој суд о добрим и рђавим странама данашње „уставности“ на црквено-просветном пољу, слободни смо Гаврилиним мандатарима г. г. Јефтановићу, Шоли, и друговима, приметити: мислите л Ви господо, да би — да је нешто потврђен био Ваш устав — за унапређење српске православне цркве у Босни и Херцеговини, и праведно решење у духовним судовима, довољно било само *онаково* уређење духовних судова, и да поред *онако* изабратих чланова, митрополити, односно и сами чланови, не би могли чинити „које-шта“; то се љуто варате!

А у томе се љуто варате с тога, што и унапређење једне цркве, и праведно решавање црквених спорова, не зависи од радикално звучећих чланака и параграфа; него и да једно и друго зависи од људи.

Много што-шта што се догађа у неким овостраним конзисторијама, поред свега тога, што у њиховим седницама приседавају не само по четири свештеника, него и по два световњака, сви од народа изабрати; *то* се за извесно не би никада догодило и учинило у задарској кон-

зисторији, односно од стране г. Епископа Милаша, где су сви чланови, а и сам г. Епископ од круне постављени.

А што је у Задру *онако*, а у карловачкој митрополији *овако*, томе је опет узрок оно, што се не да чланцима и параграфима постићи, него нечим другим. А *то* друго, *то* нама Србима у карловачкој митрополији — а биће и у Босни и Херцеговини, што би рекли Хрвати „мањка" т. ј. што нисмо ми људи од реда и закона — није ни чудо, каквом нас раном духовном кљука наша опозициона журналистика, у којој је главну реч водио и један Пелагић, Стражичић, Крунослав —, што код нас не царује ум, него срце. И то је наше највеће зло, и главни узрок данашњем јадном стању нашег народа.

Као што по Гаврилином уставу, митрополити не би имали никаквог права ни уплива ни при избору чланова духовних судова, ни при решавању у њима; тако исто не би они имали никаквог права, ни при избору чланова великог духовног суда и при решавању у њему.

Јер, по 220. чл. велики би се духовни суд састојао из 12 чланова, и то 2 архијереја, од којих је један председник, 6 свештеничких чланова из оба реда и 4 световњака, односно 3 свештеничка и 2 световњачка заменика, које би по 200. чл. без икаквог ограничења и тражења какве квалификације, бирао црквено-школски сабор, састављен од 24 свештеника и 62 световњака, те би тим начином могли бити изабрати за чланове, најгори и најлошији свештеници, а од световњака највећи противници митрополита.

Аустријска — неправославна — власт 1777. бар је ставила у поменути регуламенат: „да како епископи — који су постављали свештенике — тако и дворнија власти — које су постављале световњаке чланове за конзисторију и апелаторију — смотрјат, да би за совјетники, мудри, в предложитисја им имушчих вешчах искусни, и честни мужие, иже от церковних негли служенији, или мирских достоинств, или собствених своих имјенији довољнија к препитанију своему приходи и тако имјејут, избрани били."

И ако би по 231. чл. црквено-школски сабор имао одредити пословни ред великог духовног суда; нема сумње,

да он у њему не би одредио, да већина решава, као и у епархијским духовним судовима; те би се по томе и у њему глас митрополита губио.

У Србији по закону од 1890., захтева се како за чланове духовног суда по 100. чл., тако исто и за чланове великог духовног суда по 81. чл., да су свршили богословске науке, да су 30 односно 35 година стари, и да су примерног владања.

По 79. члану велики духовни суд се састоји из председника — архијереја, кога изабере архијерејски сабор —, 1. архимандрита и 4 свештена лица мирскога реда, односно толико заменика од истих лица, а по 82. чл. сви се чланови постављају краљевим указом, на предлог министра просвете и црквених дела, а од кандидата, које у два пута већем броју изабере збор епархијског свештенства, под председништвом епархијског епископа. Архимандрита за редовног члана и за заменика, бира архијерејски збор.

По данас важећем пак закону од 1862. по 54. чл., потпредседника — архимандрита — и свештена 4 члана бира митрополит, и предлаже министру просвете и црквених дела, а он краљу ради именовања.

У сибинској митрополији по §§. 159. и 162. митрополитска конзисторија се састоји сем митрополита, као председника, из свију дијецезанских епископа, и из извесног броја свештеника, које народно-црквени сабор бира, а митрополит потврђује.

У карловачкој пак митрополији, митрополитско народно црквени се савет — Гаврилин велики духовни суд — састоји из митрополита-патријарха као председника, 2 епископа, 3 друга свештена лица и 3 световњака. Епископе чланове бира архијерејски сабор, а остале чланове црквено-народни сабор, без икаквог ограничења и захтева какве квалификације.

Што смо рекли за епархијске духовне судове; то исто важи и за Гаврилин велики духовни суд, односно за апелаторију — народно-црквени митрополитски савет.

Да савестан правник завири само у нека решења народно-црквено митрополитског савета у Карловцима, а не мање и у решења мање више свију конзисторија у

митрополији карловачкој, у брачним парницама — поред свега тога, што у њима приседавају и по двојица од народа изабрата световњака, обично правника —; морао би се ужаснути и с поп Крупежевићем прекрстити и ногама и рукама, да се још и данас може и сме *онако* судити, — ако се т. ј. и онаково суђење може суђењем назвати.

А што је *тако* још и данас у њима, узрок је то, што оне немају тако рећи никаквог одређеног судског поступка — наравно народни прваци не доспеше на толико народно-црквених сабора, да сачине и судски поступак, него кад су дошли до тог тугаљивог питања, увек би стављали: „досадашњи судски поступак се задржава и на даље, док се нови не сачини“, и то почевши од 186⁴|₅ па све до 1897., кад је последњи пут грађено устројство конзисторија, те тако и данас и за митрополитски савет, важи судски поступак од anno 1782.

За илустрацију реченога, навешћемо овде само један пример.

Н. Н. римокатолик из Земуна преведен је 12. (24.) октобра 1883. у 9 сахати пре подне из римокатоличке у источно-православну веру. У то време није било железнице између Земуна и Карловаца, него је пошта за ношење писама из Земуна у Карловце требала 9—10 сахати. Из Земуна је за Карловце полазила у 6 сахати из јутра, а тамо стизала око 3—4 сахата. По томе је извештај о прелазу поменутог римокатолика, могао стићи у Карловце тек 13. (25.) октобра око 3—4 сахата после подне.

Ово наводимо с тога, што по §. 7. II. и данас важећег као и 1883. судског поступка системе конзисторијалне од 1782.: „Писмене исправе дужне су странке без оклевања у оригиналу поднети“, а речени римокатолик је променуо своју веру само с тога, да се може развести од своје жене, и с другом особом венчати.

По 1. §. II. истог поступска, брачне се парнице немају сумарним — кратким путем решавати; него правним парницама.

Међутим, како је карловачка конзисторија решила исту парницу? Ево како!

Она је у својој седници од 12. (24.) октобра и. г. — дакле оног истог дана, кад је дотични римокатолик постао православним, без да је имала, и имати могла у рукама уверење надлежног пароха, да је он преведен у православије — развела његов брак, и то на основу писменог мњења фишкала конзисторијалног, а митрополски народно-црквени савет је у своме заседању од 14. (26.) октобра и. г. — дакле после два дана — потврдио конзисторијалну пресуду!

Ето, шта су у стању „замотуљци“ учинити и код судија од народа — епархијске скупштине, односно црквено-народног сабора, од којих је 1/3 световњака — изабратих!

Да се овако што не би могло ни смело учинити н. пр. у задарској конзисторији, где је епископ одговоран за сваки њен рад; — то је ван сваке сумње.

У конзисторијама пак карловачке митрополије, и народно-црквеног митрополитског савета, могу чланови да донесу најнезаконитије закључке и пресуде; епископ дужан је да их изврши, и да под њих стави свој потпис.

Па кад Гаврилин устав није дао никаквог права и уплива митрополитима у епархијским духовним судовима и великом духовном суду — сем што су они у њима председници —, односно сутицаја и уплива при постављању — избору — чланова за њих; треба л се чудити, што он не само да није дао никаквог права свештеницима — паросима — у црквено школским општинама и одборима, чији нису ни чланови, него их је искључио и из црквено-школских среских одбора? Не треба ни мало!

А што им је дао тобоже право, да по 132. чл. у епархијским скупштинама има бити и 20 свештеника, према 50 световњака, односно по 154. чл. 3 према 12 световњака у епархијском одбору, по 162. чл. 6 према 3 световњака у епархијском духовном суду, по 190. чл. 24 према 62 световњака у црквено-школском сабору, по 213. чл. 5 према 16 световњака у саборском одбору и по 220. чл. 6 према 4 световњака у великом духовном суду; — кад се узме у обзир, да сви избори за та тела зависе од избора општинских црквено-школских одбора, из којих је свештенство искључено, сваки мислеони човек увидиће и сам, како је *то* право илузорно.

А илузорно је с тога, што би изабрати свештеници у првом реду морали бранити и заступати интересе својих бирача, а не своје свештеничке и црквине, ако су ради, да их „народ“ по ново бира, односно да их народ не назове издајицама, као што бива и у карловачкој митрополији, кад се усуди који од народа изабрати посланик на сабору, имати своје мњење, односно не усхте слепо ићи за народним првацима, међу којима може да се нађе и са сумњивом прошлошћу.

По 56. 116. 146. 157. 197. 213. чл. Гаврилиног устава, световњак је председник у црквено-школској скупштини и одбору, среском одбору, у епархијској скупштини, у црквено-школском сабору и саборском одбору; а само је по 163. и 220. чл. митрополит председник у епархијском и великом духовном суду.

Како „мудри“ лутерани, поред свег тога, што као што рекосмо код њих свештенство није тајна новога завета, као што је код нас, поштују, уважавају и одликују своје свештенство, — ал за то и напредују и имају ваљано свештенство —; то се види из поменутог њиховог устројства од 1893.

Они у §. 12. општих наређења ставише: „У законодавству и у свима управним телима ће се одржати *равноправан* уплив свештеничког и световњачког сталежа,“ те према томе и одредише у §. §. 43. и 53. да су у црквеним скупштинама и одборима председници свештеник и црквени инспектор (световњак); у §. 86. да су у протопрезвитератским — сенијоратским — скупштинама председници сенијор и сенијоратски инспектор; у § 113. да су у епархијским скупштинама председници епископ — суперитендент — и епархијски инспектор; у §. §. 149. и 179. да су председници генералног конвента — скупштине целокупне цркве — и синода — народно црквеног сабора — председници генерални инспектор цркава и школа, и најстарији од присутних епископа.

„Мудри“ лутерани у поменутоме своме уставу, сем наведених почасти вишег и нижег свештенства, дадоше по §. §. 41. и 50. право својим паросима, односно администраторима, капеланима, да су чланови црквене скупштине, а паросима односно администраторима и црквено-

школског одбора; по §. 85. да су чланови сенијоратских скупштина, не само сенијоратски наместници — сенијори су као што видесмо у њима председници —, него и сви пароси, односно администратори дотичног сенијората; по § 112. да су чланови епархијских скупштина сви сенијори, односно њихови наместници, чланови духовиог суда, и из сваког сенијората према броју општина по 1. 2. 4. 8 свештеника, а толико и световњака; по §. 148. да су чланови генералног конвента, сви епископи, односно њихови заменици, чланови вишег духовног суда и на 20 општина по 1 свештеник, а по §. 168. да су чланови синода сви епископи и из сваког протопрезвитерата по 1 свештеник.

Римокатолици у Угарској у своме предлогу „за автономију римокатолика у Угарској," што га је израдио заједнички одбор свештенства и световњака — који ће постати и законом —, ставише у § § 17. и 21. да је парох председник црквене општине, а уз њега као други председник изабрат световњак, а тако исто и по § 35. парох је председник савета (одбора) црквене општине, а савет бира из своје средине другог председника — световњака; по § 39. епископ је председник дијецезанског савета — епархијске скупштине, а по § 47. чланови су савета 6 свештеника, од којих 2 бира каптол, а 4 свештеници дијецеза, и 12 световњака, које бирају саветници црквених општина; по § 50. примас је председник земаљске скупштине (сабора), а по § 51. број свештених заступника — које сами свештеници између себе бирају сем оних, који су по свом достојинству чланови 53., а по § 52. број световњака јесте 106.; по § 62. председник је управног савета (саборског одбора) примас, а други председник је световњак, ког изабере земаљска скупштина; по § 62. чланови су управног савета 1 свештеник и 2 световњака, што их поставља краљ, 5 свештених и 10 световњака, што их изабере земаљска скупштина.

Г. Гаврила у своме уставу, није ставио никаквог другог ограничења ни услова, да може неко бирати и изабрат бити, почевши од члана општинског одбора до саборског посланика, до ли што је у чл. 51. ставио услов, да не могу бирати ни изабрати бити, којима је због запта

на неко време одузето право; који стоје под старатељством и стециштем; који су осуђени и кажњени због простог злочина, и који нису у одређеном року положили рачун о црквено-школском иметку, којим су руковали; — дочим „мудри“ лутерани ставише у своме § 36. да се и од самих чланова црквено-школске општине захтева, да проводе религиозно-моралан живот, да савесно и тачно врше верско-црквене дужности — т. ј. да иду редовно у цркву, да се причешћују и томе подобно —, да унапређују углед своје цркве и школе, не само својим приватним животом, него и давањем одређених дажбина и вољним вршењем дужности, с којима почаствовани буду избором, да се старају за што религијозније васпитање своје деце, и да их не оставе без наставе, да се покоравају црквеним законима, установама и властима; — те према томе и бирају бољег од бољега у разна тела, због чега им и напредује и црква и школа.

У Гаврилином уставу о свему томе сем давања одређених црквено-школских прилога, нема ни спомена!

А и како би било, кад по радикалном начелу, „*народ*“ има само права, а дужности, ако хоће и колико хоће.

Држећ се г. Гаврила тог начела, и није ставио у свој устав икакве дужности од оних, који су ради да врше и сва она права наведена у своме уставу, те би за то по њему и могли бити — као што се догађа и у карловачкој митрополији по црквеним општинама — како за председнике и чланове црквено-школског, среског одбора, епархијске скупштине, сабора и саборског одбора, највећи безбожници, који су само по имену православни хришћани, а никад не долазе у цркву, нити врше њоме прописане дужности.

„Мудри“ лутерани по § 41. поменутога свога устава, уврстише у чланове црквене скупштине све пунолетне (који су навршили 24. годину) и самосталне чланове, који допринашају на издржавање своје цркве и школе; дочим г. Гаврила у чл. 50. свога устава рече, да они, који су навршили 22. годину, ти имају права да буду чланови црквене општине и бирачи за сва изборна тела, а они који су навршили 25. да могу бити и изабрати за председнике одборске и одборнике, и тако даље све до

чланова саборског одбора. Наравно, неписмени Србин у Босни и Херцеговини, који је више одрастао у шуми код стоке, него у селу, који није ни дана завирио у школу, пре сазре за „автономију“ од лутерана Швабе и Мађара, где од реда скоро сви знају читати.

Уз то, да би г. Гаврила показао своју „либералност,“ чланком 55. је одузео право да не могу бити изабрати не само за председнике; него ни за чланове општинског црквено-школског и среског одбора, свима онима православнима Србима у Босни и Херцеговини, који „стоје у служби и под власти неправославних чињеница, нарочито чиновницима и војницима·“

„Да г. Гаврила, није у свој устав уврстио и ову „либерално-радикалну ускрату“, којом је мислио толиким Србима одузети пасивно право у црквено-школској автономији; не би се знало, да је и он радикал, пошто је познато, да радикали у свему противно раде од онога што говоре.

Наши овострани радикали на сва уста сваком приликом нападају чиновнике, што не држе уз народ — наравно уз њих, јер они су народ —, и што при изборима не гласају за народне кандидате; а г. Гаврила није се стидео чл. 52. свога устава ускратити пасивно право у црквено-школској автономији, свима оним Србима у Босни и Херцеговини, који су случајно и у служби — не просте слуге него чиновници — код ког неправославно-српског н. пр. новчаног завода, подузећа, а да и не спомињемо свима без разлике државним чиновницима и официрима.

Лепо би било то слободоумље, а подједно и лепа морална ћушка Србима чиновницима у Босни и Херцеговини, кад би им се ускратила она права, што се њиховој браћи у ни једној цркви, у којој има удела у управи народ, не ускраћују.

Код лутерана обично се највећи државни чиновници бирају на највећа места у црквоно-школској автономији. У карловачкој и сибинској митрополији, ни државни чиновници, а камо ли приватни код неправославних, нису искључени ни од каквог избора, почевши од члана црквене скупштине односно одбора, па све до потпредседника сабора.

Тако су н. пр. наши народно-црквени сабори бирали за чланове саборског одбора и самог подбана Јована Живковића и не давно умрлога Данила Станковића. Овог последњег и за потпредседника саборског одбора.

И за првог потпредседника саборског — после потврђеног 1875. год. устројства саборског —, био је биран умировљени државни чиновник, сада покојни Стеван Брановачки.

Шта више је 1897. бирао ак-радикалски Вршац за свога посланика на народно-црквеном сабору истога Живковића, а сабор — радикали — изабраше га и за потпредседника саборског. А кад је исти увидео, да је мало далеко с радикалима забраздио, те поднео оставку и на чланству и на потпредседништву; тада су радикали окренули лист против њега, те га неки женијално — песнички — *ша* у 22. бр. „*Заставе*" од о. г. назва „*Мачак Живко*". рекавши — обдарен даром да разуме не само мачиј, него и врапчији језик —, појетично за њега: „Будале једне — рекао је врабац т. ј. писац — *ша* осталим мачкама — посланицима саборским —: Није тај до сада бранио кућу — народно-црквену автономију — ни од мишева — калуђера, јерархије — а још мање је дошао — у сабор — да се бори с вама против пацова — државне власти —. А сад кад је отишао — захвалио на мандату и потпредседништву — није отишао што сте га увредили — не усвојивши његов предлог —, нити је ту по среди нов мачиј закон — његов предлог —, него је сред ове мећаве — борбе радикала и либерала против државне власти и јерархије — опет зажелео топле фуруне. И тешко му је, што га од дужег времена није погладила мека рука господарева — владаочева —, а он без тога не може."

И *то сада* говоре до јучерашњи мандатари барона Живковића, који су врло добро знали *ко* је Живковић; говоре и не стиде се и не мисле, *како* они изгледају у очима мислеоних људи, који за такав поступак употребљују израз, који не звони баш најпојетичније.

Па приликом 1897. обављених избора, бирали су здружени либерално-радикални срезови и пуковнике Симу Богдановића и Симу Мишћевића за саборске посланике.

А г. Гаврила хтеде својим радикалним уставом, искључити од пасивног права избора, све државне чиновнике и официре, а поред њих и све приватне чиновнике код не Србаља, па ма како они били људи црквени, родољуби и добротвори цркве и школе, и допринашали и највеће приносе за црквено-школске потребе.

Bravo г.г. Гаврила, Јефтановићу, Шоле и другови!

Што је по поменутом лутеранском устројству, свештенство изједначено са световњацима, како у законодавству, тако и у управним телима (§ 12.), и што у опште њихов устав одговара не само црквеном, него и државном устројству, узрок је, што су лутерани као људи мудри и политичари, у § 2. ставили: „Еванђеличка хришћанска црква аугсбуршке вероисповести у Угарској, доноси са свим слободно и самостално своје уредбе у свима на цркву и школу односећим се стварима, у духу својих верских основних начела, као и постојећих земаљских закона, и на основу вршене вишевековне самоуправе, уважавајући уз то у свему земаљским законима поближе означено највише врховно право Њ. В. нашег апостолског краља."

Ето, *како* „мудри" Лутерани схватише своју црквено-школску самоуправу!

А како је „неписмени" мандатари Гаврилини г.г. Јефтановић, Шоле и другови схватише?

Како се они обзираше на учење своје цркве и њеног каноничног права; то смо видели из напред неколико наведених примера. А *како* се обзираше на државно устројство, крунино право, и на данашње прилике у Босни и Херцеговини; доста ће бити, да из њиховога устава наведемо само неколико примера.

А што је *такав* њихов устав, узрок је и то, што је по 208. чл. „Сабор врховна управа и надзор над црквама, манастирима, епархијама, школама, просветним и добротворним установама и заводима, и над свом њиховом имаовином."

Држећ се тог начела, не обзираше се они у своме уставу као што рекосмо и доказасмо, ни на учење ни на канонично право источно-православне цркве, нити на др-

жавно устројство и крунина права, а ни на данашње прилике, што ћемо такође доказати.

Сем поменутог ограничења круниног права при избору, односно потврди митрополита, огрешише се они у своме уставу о крунина права, и у следећему.

Г. Гаврила у 130. чл. рече: „Број епархија одређује и мења црквено-школски сабор, и одређује им опсег и столицу, но увек у саслушању дотичне епархије, и уз благослов васељенског патријарха.“ О каквом круниноѝ праву при установљењу какве нове епархије и променама, нема у њему ни помена.

Кад — сем здравог разума — и само канонично право источно-православне цркве, а наиме 12. и 17. каноним IV. и 38. V.—VI. васељенских сабора, признају право круни, да учествује при променама црквеног организма; како да се не дивимо правничком знању Гаврилином и његових „писмених“ мандатара г. г. Јефтановића, Шоле и другова, и њиховом проналаску и тврдњи, да се у монархичној држави, могу без одобрења круниног установљавати и нове епархије!

Кад — сем здравог разума и сви на свету постојећи земаљски устави, дају и признају круни, односно државној власти право потврде и одобрења саборских закључака, односно промена постојећих статута и устава; да донесене и постојеће законе државне, и наредбе власти — које су за њих одговорне — без икаквог приговора морају признавати, повиновати им се и вршити их и све црквено-школске власти; да држави и појединим властима припада неоспорно право, служити се својим званичним језиком с другим народносним властима, као и овима с државним властима својим — ако им је то законом признато —; — ко да се не диви правничком знању Гаврилином и његових „писмених“ мандатара г. г. Јефтановића, Шоле, и другова, да по њиховим правним појмовима може бити у монархичној држави н. пр. по 14. чл. њиховог устава: „у Босни и Херцеговини не може се доносити никакав закон, уредба и решење *ма које власти*, што би стојало у опреци са овим уставом, и реметило права и дужности, који се у овом уставу садржавају, а исто тако се и опште никакве установе ни од какве власти доносити

не могу, које би се односиле на уређење ствари, што се тичу српске православне цркве и школе, њихове имовине и самоуправе, односаја разних верозакона између себе и према земаљским законима и властима, без претходног споразума са српским православним црквено-школским сабором,“ а по 15. чл. да „законе наредбе и у опште установе, које доносе друге власти осим црквено-школских самоуправних власти, не могу ове последње извршивати, док их не усвоје надлежне црквене власти“; да по 25. чл. пошто би био службени и пословни језик православне црквено-школске самоуправе српски, а писменица ћирилица „према томе није дужна ни једна власт ове самоуправе, да прими буди какав спис на другом језику, или другом писменицом“ (није ли то „виспрено“ и либерално начело: српске автономне власти могу свима осталим властима писати српским језиком и ћирилицом, и оне то морају примити, а све друге морају њима писати српским језиком с ћирилицом!); да су по 16. чл. „државно-земаљске власти, односно круна, дужне за 60 дана издати своје одобрење или ускраћење, на поднесене установе, уредбе и одлуке црквено-школских власти, које зависе од њиховог одобрења, иначе после тога рока, ступају оне у живот и без њиховог одобрења;“ да по 20. чл. за све „промене у уставу, које се не тичу односа према земаљској власти, односно према архијерејском сабору и архијерејима, довољан је закључак сабора, донесен на свом редовном састанку, са $^2|_3$. свих посланика, без *икакве* даље потврде,“ а по 21. чл. „Све друге нарочите установе, одредбе и уредбе, које спомиње овај устав — у то спада и одређење плате свештеницима, мировина митрополитима, учитељима — и које буду потребне, доноси и мења сабор обичном већином, без икакве даље потврде; по 204. чл. „Сабор може своје седнице одгодити, а тако исто може већином гласова решити свој распуст и наредити епархијским скупштинама, да изврше, нов избор — наравно све без ичијег одобрења —“, по 210. чл. „Сабор бира главног школског надзорника — наравно без ичије потврде —; по 236. „ванредне састанка синода, може најстарији му члан у свако доба године кад потреба захте, сазвати — наравно без ичије дозволе —;

по 32. чл. да „чланови српско-православно црквено-школске самоуправе и њених власти, имају права, да се ради договарања у својим црквено-школским стварима и изборима, састају и договарају и држе јавне зборове, које имају 24 сахата раније пријавити земаљским властима *знања* ради,“ да по 246. чл. „српски народ православне вере у Босни и Херцеговини, има право оснивати и издржавати основне и више српске народне школе, грађанска и друга средња училишта, као гимназије, реалне гимназије, трговачке, занатлијске и ратарске школе, учитељска приправничка, богословска и више научно — стручна училишта, учену академију — у којој би за извесно за првог председника био изабрат г. Григорије Јефтановић, а за потпредседника г. Војислав Шоле —, народни музеј, народну библиотеку и подобне просветне и научне заводе“, чије би уређење по 249. чл. и искључиво припадало црквено-школском сабору, при чему би имао на уму уређења земаљских школа и завода, како би и на тим школама ученици продужити могли своје науке“, односно по 252 чл. при „уређењу основних школа, примениће се земаљски закон о томе, каква и колика зграда школска да је, колико да је највећи број ученика на једну учионицу и једну учитељску снагу, које је најкраће време посете школске преко године и колико година да најмање траје; при уређењу виших народних и грађанских школа, примениће се земаљски закон о одељењу мушког и женског спола, о броју ученика на један разред и учитеља, о најкраћем трајању школских година и најмањем броју наставних предмета; при уређењу учитељско-приправничких школа, примениће се закон о најмањем броју наставних предмета, о испиту и успеху приправника; при уређењу осталих средњик и виших школа, примениће се земаљски закон о условима, под којима исте јавност и изједначење са подобним земаљским заводима уживају; при уређењу богословије имаће се узети обзир на предлог архијерејског сабора у погледу наставних предмета и начин испита, као што ће иста власт и катихизис за основне и друге школе прегледати и одобрити“; да се по 258. чл. и земаљске власти немају извештавати о избору учитеља,“ но да по 339. чл. земаљска власт има право, да јој се на

искање припошље уверење о оспособљењу учитеља и наставника," а по 334. чл., да „има права, да се преко својих школских надзорника уверава, да ли школе и просветни заводи одговарају условима који су набројани у 252. чл. овога устава," односно по 335. чл. „да чини примедбе о искуству (!) својих школских надзорника и да се у том обзиру споразуме са вишим црквено-школским властима," да јој по 336. и 337. чл. „на искање, епархијске и средиштне школске власти, дају извештаје о раду појединих школа и просветних завода, односно да јој дају о бројном кретању школа, школске деце и наставног особља," по 338. чл. „да школске књиге и учила, која су управљена против законитог земаљског реда и мира, против вере и човечности, искључи из употребе у самоуправним школама и заводима, но у сваком случају има — влада — тачно да обележи узрок и ставове због којих је искључење учињено; — а иначе ни на што друго не би био ограничен српски народ у Босни и Херцеговини, при устројству поменутих школа, нити би му потребовала чија потврда и одобрење за њихово устројство, као што по 340. чл. сем поменутог права „земаљске власти не би имале никаквих других права да се мешају и решавају у стварима школским;" да по 13. чл. „српска православна црква и школа по својој самоуправи, самостално уређују, и решавају своје црквене, школске и имовинске ствари, путем својих власти, и да тим стварима преко својих власти, часника и чиновника рукују, управљају и надзор воде, по одредбама и уредбама, што ће сами доносити," сем што би по 331. чл. „земаљска влада имала право, да може у свако доба искати од средишних црквено-школских власти извештај о раду и рачунима црквено-школских власти, да види да рад њихов не прелази оквир црквено-школске самоуправе, и да ли се са црквено-школским иметком савесно рукује на одређене црквено-школске сврхе;" да се по 29. чл. „на црквено-школски иметак не плаћају никакви јавни терети, порези, прирези, нити икакве пристојбе, било земаљски, било политични или општински намети;" по 30. чл. „сви списи црквено-школских власти — наравно и изводи из прото-

кола крштених, венчаних и умрлих, ма за какву потребу — ослобођени су свију жигова и биљега.“

А за сва та *велика* права, што јој се Гаврилиним уставом дају и признају, не захтева се ништа друго од земаљске власти, сем реченога још *ове маленкости:* по 9. чл. „Цариградско-васељенски патријар примаће и на даље из земаљских прихода Босне и Херцеговине 58000 гроша у злату;“ по 12. чл. „Сва лична и стварна права, слободе и користи — наравно без дужности — што их дају земаљски закони и власти другим верозаконима, било укупно или појединим члановима и властима, ујемчавају се српско православној црквено-школској самоуправи, њеним властима и члановима. Свота у то име из земаљске благајнице, која је намењена српској црквено-школској самоуправи, предаће се истој у целини као верозаконска потпора на даље располагање; по 269. чл. тамо „где поједине политичне општине издржавају или пружају извесну припомоћ другим вероисповедима, или комуналним школама и заводима, имају и Срби православне вере права, да добију из исте благајне саразмерну припомоћ за своје црквено-школске потребе;“ по 270. чл. „верозаконску потпору из земаљских прихода, одређива ће црквено-школски сабор у споразуму са земаљском власти, на основу досадашње величине те потпоре и свагдашњег исказа промена употребама,“ а по 272. чл. „при одређивању верозаконске потпоре из земаљских прихода, има се у обзир узети: бројна величина српско-православног народа у Босни и Херцеговини, његови јавни терети и његове црквено-школске потребе; по 274. чл. „величина верозаконске потпоре, одређива ће се увек на две године од једног до другог саборског састанка, а никада се не може смањивати испод пређашње величине;“ по 275. чл. „земаљска влада не може ни у ком погледу ускратити верозанску потпору, у оној величини, у којој је пређашњем двогодишњем предрачуну утврђена била;“ по 276. чл. „преко те величине, тако исто не може ускратити повишење потпоре, ако сабор искаже, да то повишење захтева развитак црквено-школског живота и његових потреба“; да по 278. чл. „Ову потпору издаје земаљска влада у целини саборском одбору у полугодишњим ро-

ковима *у напред*, који њоме рукује и издаје непосредно или преко других црк. школ. власти, све плате, припомоћи, доплатке и издавања;“ по 279. чл. „ни једна црк. шк. власт или њен члан, нити чиновник или службеник, не може и не сме, непосредно од земаљске власти примати, буди какве плате, или доплатке или припомоћи.“

Да у Европи, нема ни једне монархичне државе, где и земаљски сабори имају *онаква* права, какав би по Гаврлином уставу имао црквено-школски сабор, нити има те вероисповести, која би *онаква* права и слободу уживала, какву би православни Срби у Босни и Херцеговини имали по Гаврилином уставу; сваки мислеони човек, који се ијоле разумева у државноправним одношајима и уређењима, мора рећи, да нема те државе, која даје *онаква* права и земаљским саборима, а камо ли црквено-школским, односно и вероиспевести, где је у земљи само једна вероисповест, и где је и владалац исте вере, а камо ли да да једној, где је у земљи више вероисповести, и где је владалац друге вере.

По радикалном уставу у Србији од 1888. „законодавну власт врше краљ и народно претставништво заједнички (чл. 33.); за сваки закон потребан је пристанак оба чиниоца законодавне власти (чл. 35.);“ а по Гаврилином уставу властан би био црквено-школски сабор, доносити законе и без потврде крунине.

Да се види, каква су права признали круни, односно државној власти римокатолици у Угарској, у своме поменутом напред предлогу, навешћемо из њега само ово: Управни савет по § 116. оснива и унапређује католичке велике, средње и стручне школе, укида евентуално такове школе или их смањива; *у свима случајевима ипак уз одобрење краљево врховног патрона;* по § 117. установљава за католичке велике, средње, основне и стручне школе школски ред, наставни систем, наставни план, наставни метод, време наставе, ферије, школске књиге и учила, *све с обзиром на одредбе државних закона*, и на права, која су у § 8. резервисана епископима; по § 18. бира из реда квалификованих управитеље и професоре кр. католичких правних академија, и *подноси избор ради потврде круни;* по § 120. одређује дисциплинарне и миро-

винске односе професора на кр. католичким великим и средњим школама, *с обзиром на одредбе државних закона:* по § 121. установљава дисциплинарна правила за слушатеље односно ђаке кр. католичких великих, средњих и основних школа, *с обзиром на законе државне.*

И што нема нигде у Европи у монархичним државама, и појединим црквама; то „мудри и учени“ др. Емил Гаврила даје православним Србима у Босни и Херцеговини, који су до јуче били турска раја, и где не зна ни стотинити написати свога имена, а да и не говоримо о другом каквом знању, што би се морало претпоставити код оних, којима се намењују *онака* слобода и *онакове* установе.

Г. Гаврила даде — наравно за лепе паре, на папиру — православним Србима у Босни и Херцеговини, *онаква* права; а пријатељи „свога милог народа„ г. г. Јефтановић, Шоле, и другови, примише их са свим озбиљно, држећи, да се она могу и треба да их, њихов народ и добије. Сироти!

Г. Гаврила, сем што се својим уставом у опште показао као „изврстан“ зналац каноничког права источно-православне цркве, и државног уређења и устројства; показао је своје „огромно“ правничко знање особито у томе, што је у 2. чланку свога устава рекао: „Овај устав — наравно по потврди — ступа на место свих досадашњих установа и одредаба, које су о православним црк.-школским стварима до сада донесени и постојале, те се ове, а наиме конкордат између цариградске патријаршије, екуменске и апостолске столице, и владе Њ. ц. и кр. Величанства од 16. (28.) марта 1880. о привременом уређењу, и све досадашње наредбе и уредбе, и закони земаљских власти, и црквено-школских садашњих власти, донашањем овог устава укидају. Тако исто, укидају се и она обичајна права, у овим стварима, које постоје у опреци са овим уставом.“

Нема сумње, да се овај чланак морао допасти Гаврилиним „писменим“ мандатарима, г. г. Јефтановићу, Шоли, и друговима.

До сад се обично при донашању појединих закона и устава рекло: ступањем у живот овог закона или устава,

стављају се ван крепости сва наређења противна овом закону или уставу, односно док се нова не донесу; а г. Гаврила у своме уставу рече, да се њиме стављају ван крепости све постојеће наредбе и уредбе и закони земаљских и цркнено-школски власти, једном речи *све и сва!*

Да л је г. Гаврила помислио на ту околност, да је нешто његов устав и постао законом, те потврђен био и и од васељенско-цариградског патријарха и Њ. В. цара и краља Аустро-угарског, од аз до ижице без икакве промене, па да су услед тога одмах стављене ван крепости све постојеће данас наредбе, уредбе, установе и закони и власти за источно-православну цркву у Босни и Херцеговини, односно православне Србе, а међутим наступиле такве околности, да се није могао састати црквено-школски сабор, да изведе ново устројство по Гаврилином уставу; питамо шта би било од источно-православне цркве и школе? Бил оне могле постојати без икаквих власти и закона?

Ал да, то су питања, на која се г. Гаврила није морао обзирати, нити на њих помишљати. Њему је главно било до шупљих — звучећих фраза, а на остало није се он бринуо ни обзирао.

Рекли смо, да се г. Гаврила при грађењу свога устава служио туђим — готовим — уставима, а поглавито да се служио радикалним *„Законом о црквеним властима у Србији“* од 1890., те смо узгредице и навели чланке, које је он из њега унео у свој устав.

Не знамо само, какви су разлози руководили г. Гаврилу, да из 38. чл. изостави реч „свагда“, јер дочим се у њему рекло: „Свештенство парохијско је дужно да врши свете тајне и обреде, како у цркви тако и у парохији, *свагда* по прописима наше православне цркве и црквених правила“, он је у своме '90. чл. оно *свагда* изоставио; да је из чл. 31. у своме 127. чл. изоставио међу дужностима протопрезвитерским: 5) протопрезвитер настојава да међу свештеницима влада љубав, слога и потпорна међусобна заједница.“ А у тачци 1), за што је у место: „протопрезвитери извршују службене наредбе епархијских епископа,“ ставио: „протопрезвитери извршују

службене и *законите* наредбе епархијских епископа,“ то већ разумемо.

Наравно, епископ може по некад и какву незакониту наредбу доставити протопрезвитеру на извршење, и у том случају, прота је не мора извршити; и не само да је не мора, него се њему мора оставити на вољу, да о свакој епископској наредби прво мало промисли и промозга, те ако по свом нахођењу и мозгу увиди, да је која незаконита, не мора је држећи се 127. чл. Гаврилиног устава, ни извршити.

И г.г. Јефтановић, Шоле и другови, за извесно држаше, да је и *та* Гаврилина тврдња основана, и да је то по радикалски, да млађи сме и не извршити коју наредбу свога претпостављенога. Сироти!

Знао је г. Гаврила, да тога нигди у свету нема, и да не може ни бити, ни постојати; но знајући, *ко* су му мандатари, ставио је и ту, уз остале силне друге несмислице у свој устав.

Ко се сећа радикалске владавине у Србији, тај ће знати, да радикали нису трпели ни канцеларијске послужитеље од других странака — у Србији је тако уставна свест пробуђена, да тамо и послужитељи и амалини морају бити чланови извесне странке, те имати и своје карте с назнаком броја — ; а камо ли да су трпели, да потчињен чиновник, пре него што ће извршити коју наредбу своје претпостављене власти, треба о њој прво да мало промисли и промозга, па ако нађе по својој памети и мозгу, да је незаконита, да је не изврши. Тај би лепо прошао, који би се усудио да је *тако* што урадио?

Да су радикални разлози руководили г. Гаврилу, да је из 27. чл. изоставио, у ком се потање означују дужности епископске, тачку 13.) „да епископ *предлаже* надлежном министру два способна свештена лица, ради избора за наставнике хришћанске науке у државним школама, као и свештена лица за војску, државне болнице и друга места, где државна потреба захтева,“ те га уврстио у 170. чл. под 2) у своме уставу, у ком се говори о делокругу епархијских судова, изменувши га овако: „Епархијски духовни суд *одређује* способна лица и т. д.;“ о томе бар не треба сумњати!

Ну, да л где у свету постоји, да неко друго тело — сад био то епископ или духовни суд — *одређује* личности и за чисто државна места, у место да задовољно буде, што држави у том погледу чини предлог; на то се г. Гаврила није хтео обзирати, пошто је добро знао своје „писмене“ мандатаре, те знајући, да ће им и то право — односно велика несмислица — говети, он га је ставио у свој устав!

При грађењу 245. чл.. односно 209. што би рекла фрау Габријела у Сремчевом „*Поп Ћира и поп Спира*“, „стрефио се“ г. Гаврили овај малер.

Наишавши у 19. чл. „Закона о црквеним властима у Србији,“ од 1890. год., ког је скоро целог унео у свој 245. чл., у коме је говор о кругу рада архијерејског сабора, на 14. тачку: „архијерејски сабор чини предлоге и даје мишљење министру просвете и црквених послова о устројству стручних богословских школа, њиховом наставном плану и надзору, и у опште о свима уредбама, које се тичу стручних богословских школа“ и на 15.: „стара се о образовању лица за вероучитеље и наставнике богословских школа“; у свој је ставио под 13) архијерејски сабор чини предлоге цркв. школ. сабору — а изоставио: „— даје мишљење“ — о устројству и т. д.,“ а под 14.: „чини предлоге цркв. школ. сабору о образовању свештених лица за вероучитеље и наставнике богословских школа“, заборавивши — није чудо, написати устав од 346 чланака из „главе“ — што је у 245. чл. рекао о образовању вероучитеља и наставника те школе, те у 209. чл. рекао: Сабор *одређује* устројство стручних богословских школа, њихов наставни план и надзор и све уредбе, које се тичу стручних богословских школа, образовања свештених лица за вероучитеље и наставнике тих школа“, а о наведеном у 245. чл. праву архијерејског сабора у погледу устројства богословије и образовању вероучитеља и наставника, нема ни спомена!

Кад би услед ове несугласности дошло код прве прилике до сукоба између архијерејског сабора и цркв. школског сабора, код питања о устројству богословије и образовања вероучитеља, како по чл. 23. „одредбе овога устава и свију црквено-школских закона и установа, над-

лежан је тумачити црквено-школски сабор“; само се каже, да би архијереји повукли „краће“! А на *то* је г. Гаврила и помишљао.

Што је г. Гаврила у свој устав унео од речи до речи, оне силне напред поменуте — и још многе друге — чланке из „Закона о црквеним властима“ од 1890. год., а наиме н. пр. о дужностима парохијског свештенства (90. чл.); о капеланима — ђаконима (91.—99.); о манастирима (64., 65., 66., 74. и 76.); о дужностима протопрезвитерским (124); о епархијском суду (167., 168. и 170); о кругу рада митрополита-епископа (184.); о архијерејском сабору (233., 234., 235., 236., 237., 238., 239., 240., 241., 242., 244. и 245.); о свештеничком запту (292., 293., 294., 295., 296., 297., 298.. 300., 301., 302., 303., 304., 305., 306. и 307.);

[·Ради карактеристике мандатара Гаврилиних г. г. Јефтановића, Шоле и другова, која показује њихову љубав и поштовање спрам својих свештеника, навешћемо следеће.

Г. Гаврила је унео у свој устав из поменутог „Закона о црквеним властима“ скоро од речи до речи цео VII. одељак: „Свештенички запт“, т. ј. од 292.—308. чл. само није унео у њега, и то с намером и 197. чл., који гласи: „Свештена лица, која црквене власти осуде не казне, могу молити краља за помиловање. Министар просвете и црквених послова, пре него што учини предлог за помиловање, тражиће мишљење од арх. сабора за свештена лица, која су осуђена на забрану свештенодејства на годину дана, или на лишење свештеничког чина; а за свештена лица, која су осуђена од црквене власти на остале казни, тражиће мишљење од дотичног епархијског епископа. Молба за помиловање задржава пресуду од извршења.“

А тај је чланак изоставио односно није га г. Гаврила унео у свој устав с тога, што су то без сумње захтевали његови „писмени“ мандатари; који ће радије признати право молења за помиловање и једном највећем окорелом зликовцу и разбојнику, него ли својим свештеницима!“ Г. Гаврила, у место да им је као правник рекао, да кад држава дозвољава највећим зликовцима право молења за помиловање, да се у толико пре мора допустити и осу-

ђеним свештеницима да могу молити за помиловање, а круни право помиловања, кад највиша црквена власт нађе, да осуђени заслужује милост, што им допушта и канонично право; он је просто по жељи својих мандатара *то* изоставио. И *такви* се људи усудише да праве „Црквено-школски устав за источно-павославну цркву“, и мењати онај њен устав, што га је она од времена св. Саве, до данас имала. Ох бруке!] — може му се још које како и опростити, и ако није часно ни кавалерски, подухватити се неког посла, па не умети га сам саставити, него красти од других — а не казати то —, испреметавши само поједине чланке, као што се види из наведеног сравњења његових чланака са чланцима поменутог „Закона о црквеним властима“, и наплатити се — и то „богато“ — за туђу работу.

Кукавица подмеће своја јаја у туђа гњезда, а соко не!

А то му се може опростити с тога, што он није богослов, па да зна те ствари.

Ал што је г. Гаврила као правник, доктор права и адвокат из поменутог закона, унео у свој устав и цео XIII. одељак: „Поступање у брачним парницама“, од речи до речи, а наиме 308., 309., 310., 311., 312., 313., 314., 315., 316., 317., 318., 319., 320. 322., 323., 324., 325., 326., 327., 328. и 329. — а 321. биће узет на основу 213. чл. поменутог закона из поступка судског у грађанским парницама; то јо за највећу осуду.

И ако *та* крађа г. Гаврилина није радикална; не знамо, каква се онда крађа може назвати „радикалном.“

Како мандатари Гаврилини изгледају у очима мислеоних људи, што су се дали од г. Гавриле „вући за нос“, те примити туђу стару робу за нову, и скупо је и прескупо платити; на то питање, нека одговоре њихови једномишљеници и њихови мандатари у Босни и Херцеговини.

* * *

Ето, како је г. Гаврила „скрпио“ свој устав, и какав је он!

О њему би се дало још много што-шта рећи, и навести и остале у њему несмислице и неизведења.

Ну, држимо, да ће за мислеоне Србе доста бити и наведено. Ко из реченога овде не буде кадар или не

хтедне себи јасан суд о њему створити; тог не би „обавестило“, и да смо написали о њему још десет пути оволико, и да смо чланак по чланак подвргли критици.

Нема сумње, да г. Гаврилин устав није либералан, и да би по њему Срби у Босни и Херцеговини, дошли до *онако* великих права у цркви и школи, каквих нема данас ни једна хришћанска вероисповест или народ у Европи.

Помисли л се пак на то, да се он не може никако остварити, а да не може, о томе је био уверен при његовом грађењу и сам г. Гаврила; питамо: је ли мудро и родољубиво заузимати се за њега и сада, кад је он од меродавних фактора одбијен, у место да се жали, што се није у споразуму с меродавним факторима саставио онакав устав, који и ако не би био онако „звучан“ као Гаврилин, он би био у стању увести ред и унапредити српску цркву и школу у Босни и Херцеговини, за чим треба да тежи сваки искрен српски родољуб.

Слободоумни устави за недорасле народе, пресађени из туђег врта, у врт, где су друге прилике, могу се сравнити с мачем, с обе стране оштрим.

То је доказано и у Србији, где је устав донесен не по потреби и стању народа; него узет од Француза и Енглеза, где су са свим друге прилике, од прилика у Србији, те зато се и осветило.

Колико је било борбе због устава у Србији; колико су њих главом платили и страдали, и где би данас Србија била и како би Српство на Балкану стојало, да није морао кнез Милош због устава напустити Србију, те 20 година лутати по свету —; то су крупна питања, на која се свестан Србин грози и помислити, а камо ли што одговорити.

А то је исто доказано, и код нас Србаља у карловачкој митрополији.

Данашњом нашом црквено-народном автономијом, пресађеном из лутеранске цркве, у којој је са свим друкчије устројство црквено, а и народ лутерански од нас Србаља, унесено је у наш дотле миран и послушан народ, прави рат, у ком брат на брата, деца на родитеље а родитељи на децу, пријатељ на пријатеља душмански на-

пада, ако нису једног „мишљења“, — а међутим не само да нам није боље у цркви и у школи, него напротив све горе, што мислеони посматрач на први поглед увидети може.

Ми се овамо боримо и свађамо тобоже за неке идеје и начела; створиле су се — на жалост — и на црквено-просветном пољу три странке, као и на политичном, које се између себе душмански грде и гоне, и то *тако*, да нас наши највећи душмани не би могли никаквим новцем поткупити, да се *онако* мрзимо и гонимо, и *онако* пишемо о својим противницима, па и о самим црквеним достојанственицима, као што оне све то бадава, из ината и пркоса чине, те терају воду на воденицу српских непријатеља; о овамо свима је странкама идеја и начело, што рекао Шваба „шмарн“, а главно су им личности и њихови лични интереси.

И што је све то *тако*, за то и није друкчије, нити може друкчије бити у карловачкој митрополији.

А то је све отуда, што смо ми Срби страстан народ, прзнице, и што је народу сувише много у једанпут дато слободе, слободе унесене у народ од другог народа.

Па кад српском народу и српској цркви и школи, у карловачкој митрополији, нису донели користи ни мира, они устави, који нису *онако* либерални, као што је либералан устав Гаврилин; то за извесно не би ни он, све да је постао законом, донео српском народу, цркви и шклоли у Босни и Херцеговини, никаквог берићета и благослова.

И не само, да им он не би донео берићета и благослова; него би за кратко време створио у њима онака иста чуда и покоре, какве је у карловачкој митрополији црквено-школска автономија узета 186⁴|₅. од лутерана с либералнијим изменама, створила.

Ко има очи и слух, те је само читао и слушао штампано у журналистици, каква се чуда и покори догодише и догађају у Мостару само због тога, што им није постављен за пароха онај кога су Мостарци желили, и што им се не да управа у Житомислићу; тај себи може преставити, каква би се тек чуда и покори догађали по осталим општинама, да је нешто Гаврилин устав постао законом.

Кад су Мостарци у стању били, толико времена провести као нехришћани, због поменутог неоправданог захтева; зар се не би нашло и других општина, које би то исто чиниле, кад не би црквено-школски одбор изабрао за пароха онога, кога би већина, или један део хтео? И кад би то стање наступило, а оно би за извесно наступило на све стране, да је Гаврилин устав постао законом, не само због избора пароха, него и иначе; питамо: да л би исти Гаврилин устав могао бити од користи?

Ми отворено велимо, да он не би био од користи нашем православном народу у Босни и Херцеговини, а ни његовој цркви и школи, а не би био с тога, што он не би одговарао духу и наше цркве и нашег народа, а ни његовој дораслости за онакове слободе. Он би за извесно створио то, — као што су и у карловачкој митрополији створиле пренесене са стране слободе —, да би се наш народ отпадио од цркве, свештенства, јерархије, и да би у народу овладало безверје, које би изродило секту назаренску, која подгриза нашу цркву и народ у карловачкој митрополији.

Ако ико, то смо ми искрени пријатељи реда и законитости, како у држави, тако исто и у цркви и у школи. Ми смо пријатељи начела, а не личности. И пошто смо такови, и пошто ми пратимо овамо од $186^{4}|_{5}$. борбу и раздор на црквено-просветном пољу у карловачкој митрополији, а уз то смо пратили и памтили рад свију наших црквено-автономних власти и сабора, сравњивали добро и корисно с неваљалим и штетним; с тога смо се као истинити родољуб и наканили, да напишемо своје мњење о Гаврилином уставу, и да упозоримо српске родољубе у Босни и Херцеговини, који нису у стању да га процене и оцене како треба, *како* је он постао — скрпљен — и *какав* је он, те према томе, да буду у стању и сами пресудити, да л би он донео српско-православном народу у Босни и Херцеговини мира, а српској школи и цркви и користи, или би им био од штете.

На основу свега овде реченога, ми отворено велимо, да је велика срећа по наш српско-православни народ, цркву и школу у Босни и Херцеговини, што Гаврилин устав није постао законом. Он би као што рекосмо донео

и нашем народу и цркви и школи великих штета и неприлика.

Уз то би највеће зло могло произићи и за цркву и школу, а и за сам народ, кад би се усвојило начело, да су власни неколико обесних — управо пустих — газда, доносити устав за црквено-школску самоуправу. Јер кад би се данас то њима признало; питамо шта би радила наша опозициона журналистика, да се нађе неколико „других“ газда, па да у „име народа“ сачинити даду од кога социјалисте од багре недавно умрлога Пелагића такав устав, у ком би се рекло: цркве се укидају, и претварају у фабрике; свештенство се укида и томе подобно?

Или н. пр. да се нађе неколицина газда, па да у „име народа“ израдити даду од ког натражњака, најнатражњачкији устав политичан за Босну и Херцеговину, у ком се не би народу никаквог удела дало у управи? Или искали анексију?

И у другим је крајевима наш народ прзница, и из ината, отићи ће у Турке; ал рекли бисмо, да нигде није такав, као што је у Босни и Херцеговини.

Па кад се код нас у карловачкој митрополији догађа, да многи Срби хоће да пређу у унијате, само због тога, што им није по вољи попа, учитељ — ево пре неки дан, донесе „Браник“ вест, да се 40 најимућнијих српских домаћина у Пивницама, селу у Бачкој, пријавило, да хоће да пређу у унијате, и то због тога, што им није по вољи учитељ, и што не могу да га истерају из општине; питамо: шта би се тек могло догодити у Босни и Херцеговини, да се дало тамошњим нашим општинама *онакова* права, каква им је намеран био дати г. Гаврила својим уставом?

Какву би тек у Босни и Херцегови јадну и жалосну улогу играла наша јерархија, свештенство и учитељство, кад је по г. Гаврилином уставу н. пр. српско свештенство и из црквено-школских и среских одбора, а у епархијске скупштине и сабор могли би од њега само они доћи, који су „народу“ по вољи, а каква све народна воља у име да буде, — о томе би се дало врло много рећи.

Кад се у карловачкој митрополији догађа, да се највећи безбожници и себичњаци, дочепаше председништва

у црквеним општинама — а догађа се и мандатста саборског —, те у њима по вољи, поред наших автономних власти, жаре и пале, и каква се борба развија по општинама око отимања о председничку столицу; шта би тек било у Босни и Херцеговини, да је г. Гаврилин устав постао законом?

Искрен српски родољуб, који све зна и прати, шта се овамо од 1869. т. ј. од ступања у живот автономије, догодило и догађа на црквено — просветном пољу у карловачкој митрополији; колико је стотина хиљада форината потрошено на саборе; какво је у њојзи данас стање у цркви и школи и већини црквено-школских општина; тај не може проучивши Гаврилин устав, никада бити за то, да жали, што он није постао законом.

И тај не само да не може за тим жалити, него подједно мора осудити и писање наше овостране опозиционе журналистике, која жали што Гаврилин устав није постао законом, и да је његовим одбијањем цариградска патријаршија — црква, тобоже „одгурнила од својих недара оне, који су се на њу обратили ради помоћи! Она не мари за бедне и гоњене; она тражи силне и моћне,“ те теши православни српски народ у Босни и Херцеговини, да „не треба да клоне духом. Нека се поузда у себе самог, а ово стање не може вечито трајати. Мора и њему сијнути сунце народне и верске слободе.“ („*Браник*“ у бр. 28.).

Кад искрен српски родољуб *овако* што прочита у листу, око кога је искупљен цвет овостране наше интелигенције, који најбоље знају какво је јадно и жалосно стање у цркви и школи и у опште у карловачкој митрополији, поред свију „народних тековина“ — автономије —, и који су у стању били, да пресуде, какав је у истини Гаврилин устав, и да се он није могао ни смео од меродавних фактора потврдити, и какво би тек морало наступити стање у Босни и Херцеговини, да је *онакав* Гаврилин устав постао законом; не треба ни мало да се чуди, што и руска журналистика, не имајући појма о Гаврилином уставу, пише којешта и трабуња поводом његове непотврде од стране меродавних фактора.

Изволите руска господо превести Гаврилин устав, па кад увидите шта се све у њему не вели, и *како* је

он написан; уверени смо, да ћете га и сами прогласити за чудовиште, и да ћете рећи искрено хвала васељенско-цариградској патријаршији, што му је ускратила свога благослова.

Или, што је још боље, преведите га —, и позовите свој свети синод, да га он за руску цркву благослови; па ћете видети, шта би Вам он рекао.

За то, кад не знате шта је у ствари, ћутите и неправите међу нашим народом у Босни и Херцеговини, својим писањем, само збрку и забуну; јер Ви и не знате како њиме терате воду на туђу воденицу.

За љубав истине, навешћемо, да има руских листова, који и сами увиђајући радикалност Гаврилиног устава, и последице, које би из њега могле наступити у Босни и Херцеговнни; не знајући право стање и прилике и *како* је постао Гаврилин устав, држе, да је босанско-херцеговачка влада из својих рачуна наговорила градитеље, да напишу онако радикалан устав.

Тако н. пр. у 43. бр. „*Церковног вјестника*“ за 1898. рекло се: „— — но радикализам тај условљава се у опће ненормалним положајем окупираних провинција.“

„Можда је и сама окупациона управа, с дозволом из Беча, пристала да се у пројект устава унесу такове тачке, *које би послужиле као јабука раздора међу православним Србима — свештенством и световњацима*, те тиме у руци управе, постале као таково ново сресво, којим ће се лако извести деморализиција месног православног српског становништва: divide et impera (завади па владај). У том одношају позната је Аустрија већ давно са своје жалосне политике спрам својих поданика Славена; треба тај принцип применити „босанско-херцеговачком српском становништву.“

Јесте л разумели г. Гаврила, Јефтановићу, Шоле, и другови, шта се овде рече.

Да л сте Ви што би рекли Србијанци „натоцињани“ од данашњих власника, да напишете *онакав* устав; то је Ваша ствар.

Ако нисте, нека Вам савест каже, шта би требало да чините, ако сте га из незнања и добре воље написали.

Ми држимо, да сте га Ви написали из свога уверења; јер не можемо код Вас толико покварености претпоставити, да би сте у стању били, по наговору „трећега,“ написати *онакав* устав.

Као год што се у старој српској држави без писаних устава, српска мисао и моћ ширила, дочим се у новој српској држави поред писаних устава, с најрадикалније стране тврдило, да Србија не треба да се упушта у рат за ослобођење подјармљеног Српства, јер се Адамова њива не ће тиме проширити; тако се исто и у старој пећској српској патријаршији, без писмених устава а Іа Гаврилиног, знала српска црква поред свију гоњења очувати и одржати, дочим се у карловачкој митрополији поред све автономије, сваким даном догађа, да Срби без икакве нужде и гоњења напуштају своју прађедовску веру, и прелазе у назарене.

Од свију православних Србаља, почевши од св. Саве, првога архијепископа српског, који је уредио у српској држави цркву на основу учења црквенога и њеног уређења, и извојевао јој самосталност; први су Срби у карловачкој митрополији, на своме народном сабору 1865. год. учинили почетак, да обарају и мењују постојеће стање и устројство у цркви, и да у место њега, уводе у њу лутеранске цркве устројство, те почеше да откидају једно по једно право од јерархије, тобоже да га „народ“ ужива, и кад од ње доста права откинуше, откинуто то право не ужива данас „народ“, него државна власт, што је још 1875. др. Светозар Милетић призна ао у 60. бр. „*Заставе*“, рекавши — као што рекосмо — „да је наша автономија заиста укљештена“, а треба знати, да је и данас *такво* стање у карловачкој митрополији.

* * *

Пошто смо ми дакле из наведених овде разлога, противни Гаврилином уставу; то да нас не би когод обедио ил помислио, да смо ми браниоци епископске самовоље, изјављујемо и овде, да смо ми највећи љубитељи слободе и напретка, и да нисмо ни ми за то, да митрополити у Босни и Херцеговини буду у цркви неограничени госпо-

дари, и да им се и данас дају баш сва она права, што им канони дају.

А нисмо за то с тога, што су и они као људи данашњег времена и прилика, са свим друкчији од оних епископа, којима су при грађењу канона она права дата, и што је данас и црква друкчија и прилике у њој.

Знамо и ми врло добро значај канона, и који се канони не смеју обилазити и мењати, а који могу.

Па пошто све то знамо, за то и предлажемо српским митрополитима и истинским православно-српским родољубима у Босни и Херцеговини: састаните се, договорите се и створите за Вашу цркву и школу *онакав* устав, — кад је већ у народу „сазрела" мисао, да не може бити без устава —, који ће одговарати и главним начелима наше источно-православне цркве, и истинским народним потребама и приликама.

При грађењу устава, не тражите адвокате за саветнике; него га сами удешавајте. Чувајте се особито адвоката са стране, и ако Вам се ко од њих понуди за саветнике, упутите га на политично поље. На томе нека они окушају своју снагу, а нека се окану цркве, на ком се пољу они размећу само с тога, што на њему могу „бубати" шта хоћеју, и што им не прети опасност, ако свакојаким именима називају црквене старешине.

На том су пољу они јунаци, а на политичном кукавице, што су наши овострани радикали показали и зимус у Карловцима, где им је седиште радикалског генералштаба; па при избору земаљског посланика, не смедоше ни истаћи опозиционог кандидата, за што се тражило само 10 бирача.

Они овамо на сва уста телале, како је народ уз њих; а кад овамо, немају ни једног свога посланика, ни на загребачком, ни на пештанском сабору!

На против, на народно-црквеном сабору, ту их има много, а то с тога, што су својим звучним фразама, знали задобити светину. Ну, што их има на њему много, за то нам и цвета црква и школа!

При грађењу тога свога устава, не мојте се обзирати на остале туђе цркве и народе; него нека Вам у томе буде звезда водиља: *истински напредак цркве, школе и народа.*

А да Вам *то* узмогне при његовом грађењу бити, не заборавите на ово, што ћемо Вам наспоменути.

Српски је народни сабор у Карловцима 1870. донео „Устројство саборско.“ Известилац је одбора био др. Светозар Милетић, који је устројство и написао.

У уводу се рекло: „На темељу права, што српском народу источно-православне цркве у опсегу српске патријаршије и митрополије по стародавном обичају и народно црквеним установама припадају, и што су које највишим царским и краљевским привилегијама, које пак државним законима, а наиме чл. XXVII. уг. сабора од 1790. ујамчена, за тим на темељу автономије истоме чланком IX. сабора од 1868. признате и ујамчене, установљава се ово: *„устројство српског народног сабора.“*

У место *таког* увода, у XXIII. седници је од 12. маја 1870., тадашњи је владика пакрачки блажене памети Никанор Грујић, поднео овај исправак: „На темељу права што српском народу православне источне цркве у области српске патријаршије, по народном обичају припадају, установљава се — — —.“

Том је приликом епископ Никанор рекао: „— — Ја сам тога мњења, да све изостане, што није сигуран и известан темељ овом сабору. Ја налазим, да је најпоузданији темељ овом сабору, да се оснује на народно-црквеним установама и стародавном обичају. Повластице, закони државни и све оно што не излази од сабора и од цркве, то све може одузети онај, који даје. Али кад ми станемо на темељ цркве и на темељу чисто народно-црквеном станемо, тај темељ нам се не може одузети. *Ово је темељ;* закони или се оставили или се укинули, ово остаје непокретно, јер на сопственом темељу стоји. А што се привилегија тиче, питам ја, шта је било с привилегијама? Јесу ли уведене кад у живот? Никада. Ако се поставимо на темељ, на закон од 1790. чл. 27. у ком се привилегије потврђују и где се каже, да се уређење црквених, школских и фундационих одношаја Њ. Величанству и даље задржавају. Добро, господо, али тај је закон донела угарска дијета, и тај је закон садашња влада покосила. Дакле овај је закон већ уништен с овом автономијом. Господо моја, ту се каже „на темељу автономије“

истоме чл. IX. уг. сабора од 1868. припознате и ујамчене. Ако автономија цркве наше нема јачег темеља него само у том закону, та је автономија врло клизаве нарави. Ово, што је закон рекао, да је автономију нама дао, ми је нисмо искали, него он је само према себи дао. Он је рекао: до сад сам се мешао у ваше послове, сметао сам вам, а сад ви сами по праву и закону радите. Но после три године може мађарски закон уништити то, да се све у држави концетрише. Ако н. пр. закон то све покоси, шта ће с тим темељем наше автономије бити? Ја држим да је црква независна од закона, а све друго које није у нашој власти, то се може без нас покосити.“

Народни сабор није послушао ове мудре и пророчке речи Никаноровe, те су с тога доцније и наступиле у карловачкој митрополији познате жалосне прилике, да се поред свију „народних тековина,“ по неколико година не може да дође до сабора, односно да су сви конци народне автономије у владиним рукама.

Не заборавите градиоци црквено-школског устава за Босну и Херцеговину, ових речи епископа Никанора, т. ј. да Вам ослонац и темељ уставу буде, учење источно-православне цркве, да се после не кајете, ако их се при писању свога устава, не узбудете на њих обзирали.

* * *

Ради карактеристике наше опозиционе журналистике, *како* се она титра са својим читаоцима, навешћемо и следеће.

„*Србобран*“ који по највише доноси „босанске ствари“, у своме 6. бр. о. г. у чланку „*Шта сад раде у Сарајеву?*“, пошто је прво навео, како је у митрополији и на мусали, главно уздање „у љубитеље земаљскога злата и сребра у фанару“, и како има и сада — а то је речено 10. јануара о. г. — господе, која мисле „да се и данас може учинити у Васељенској Патријаршији оно, што се некад могло учинити, рече: „То је највиша увреда за посвећену и просвијећену главу Њ. Св. патријарха Константина, који је доказао да је будан чувар св. Православља, и за његове сураднике. Ми из дна душе осуђујемо ова дрска

потварања, и живимо у увјерењу да у раду Њ. Св. не могу одлучивати никакви други разлози, но просвијећена брига да се одржи чистота Православља, догме и канони православне цркве, вјерски интереси православне пастве и њено право у управи црквом, школом и њиховијем добром.“

Кад је *овако* мишљење имао „*Србобран*“ о патријарху Константину V. и цариградском синоду, пре него што су они изрекли свој суд о поднесеном им уставу, од стране г. г. Јефтановића, Шоле, и другова; питамо: шта је његова дужност била, кад је патријар и синод изрекао, да му се ускраћује благослов с тога „што није у складу са постојећим црквеним редом.“

Ми само питамо, а на то питање нека одговоре сви мислеони српски родољуби, и нека сравне *оно*, што је требало рећи после њиховог суда о поменутом уставу, са оним, што је и „*Србобран*“, и остала опозициона наша журналистика после тога писала.

И кад *то* сравне, тек онда хтели не хтели, морају зажалити на удес нашег народа, што има и *тако* неродољубиву опозициону журналистику, која својим писањем доприноси више штете, него користи нашем народу.

Далеко би нас одвело, кад бисмо овде навели све оно, што је од оно доба, од како се дознало, да патријар и синод нису дали свога благослова поменутом уставу, писано у нашој опозиционој журналистици.

Не можемо пак, а да не наведемо само следеће из „*Србобрана*“. У 37. бр. у чланку: „*Српско црквено питање у Босни и Херцеговини*“, рекло се и ово: „Чланови народне депутације тражили су, да се уредбом среди оно, што је српски народ имао у православној цркви за турске владавине, и нешто мало више.“

Кад мислеони српски родољуби, који се још сећају оних времена, кад су и у Босни и Херцеговини владале грчке владике — фанариоти —, који су *онако* душмански гонили наш бедни српски православни народ, и који су за дукате на жељу појединих чорбаџија, попили и њихове слуге, сада прочитају, у листу, који је ставио себи за задатак да брани српство, због чега и носи назив „*Србобран*“, око ког су листа искупљени први наши људи у

Загребу, да су Срби под фанариотима имали црквену автономију; зар би било чудо, кад би на *тако што*, уздахнули и рекли: е нема од нас Србаља ништа! Од нас је далеко отишао морал и понос! Заиста не би!

Сад, кад је ускраћен благослов поменутом уставу, сад „*Србобран*" зна да „попује", како патријар и синод није требао једнострано да решава о поднесеном му уставу од стране чланова народне депутације, него да је требао „да позове митрополите, да му и они поднесу свој предлог, па да проучи и народни и њихов, да их позове на споразум с народом, па ако не хтедну, да сам пропише уредбу како захтевају животни интереси православне вере и цркве, како захтевају правда и канони"; а кад су митрополити позивали и г. г. Јефтановића, Шолу, и другове, да споразумно саставе устав, и кад им је то и у Бечу препоручивано, тада „народни прваци" не хтедоше за то ни чути, нити их хтеде опозициона наша журналистика упутити, да би то био коректан и једини начин, којим би могли доћи до устава.

У осталом, ако народни прваци у Босни и Херцеговини знају мислити, по прочитању наведеног става из „*Србобрана*", морали би и сами довикнути: „сачувај нас Боже „мудрих" пријатеља"; јер у истом ставу даје се патријарху право, да може по својој вољи сачинити црквени устав за православну цркву у Босни и Херцеговини.

А *какав* би исти могао бити, ако стоји *данашња* тврдња опозиционе наше журналистике, да се „замотуљцима" даде у васељенско-цариградској патријаршији, све и сва постићи; о томе нека промисле народни прваци у Босни и Херцеговини.

Тако исто, мислеони српски родољуби, не могу се довољно начудити и *овом* писању „*Србобрановом*."

У поменутом чланку: „*Шта сад раде у Сарајеву?*", рече се још и ово: „— Мандић ради то, што је прилегао па по концепту иновјерца саставља нов статут за православну цркву у Босни и Херцеговини. Саставља га у споразуму с Калајем, *а не у споразуму с народом да би био састављен на задовољство народа*, као што тражи Њ. Св. патријарх Константин својим писмом „хришћанину Калају."

„Ако се овај Мандићев и Калајев статут пошље у Цариград патријарху, патријарх ће са владичким одговорима питати: „А јесте ли ви устав у Христу вазљубљени, израдили у споразуму с народом? — А како ће Калајеви „вазљубљени“, одговорити? Ако кажу да јесу, патријарх ће их питати: А где вам је тај народ с којим сте се споразумевали?“ Нама В. Св. није потребан споразум, кад имамо повјеренице од „народа“. Тај наш „народ“ пристаје на све што ми учинимо.“

Г. г. Јефтановић, Шоле, и другови, могли су и били су власни без споразума, питања и одобрења митрополита, а и сȁмог народа, с г. Гаврилом саставити устав и поднети га на благослов; а митрополити не би смели подносити га, споразумевши се прво с меродавним фактором?

Ала је то логика!

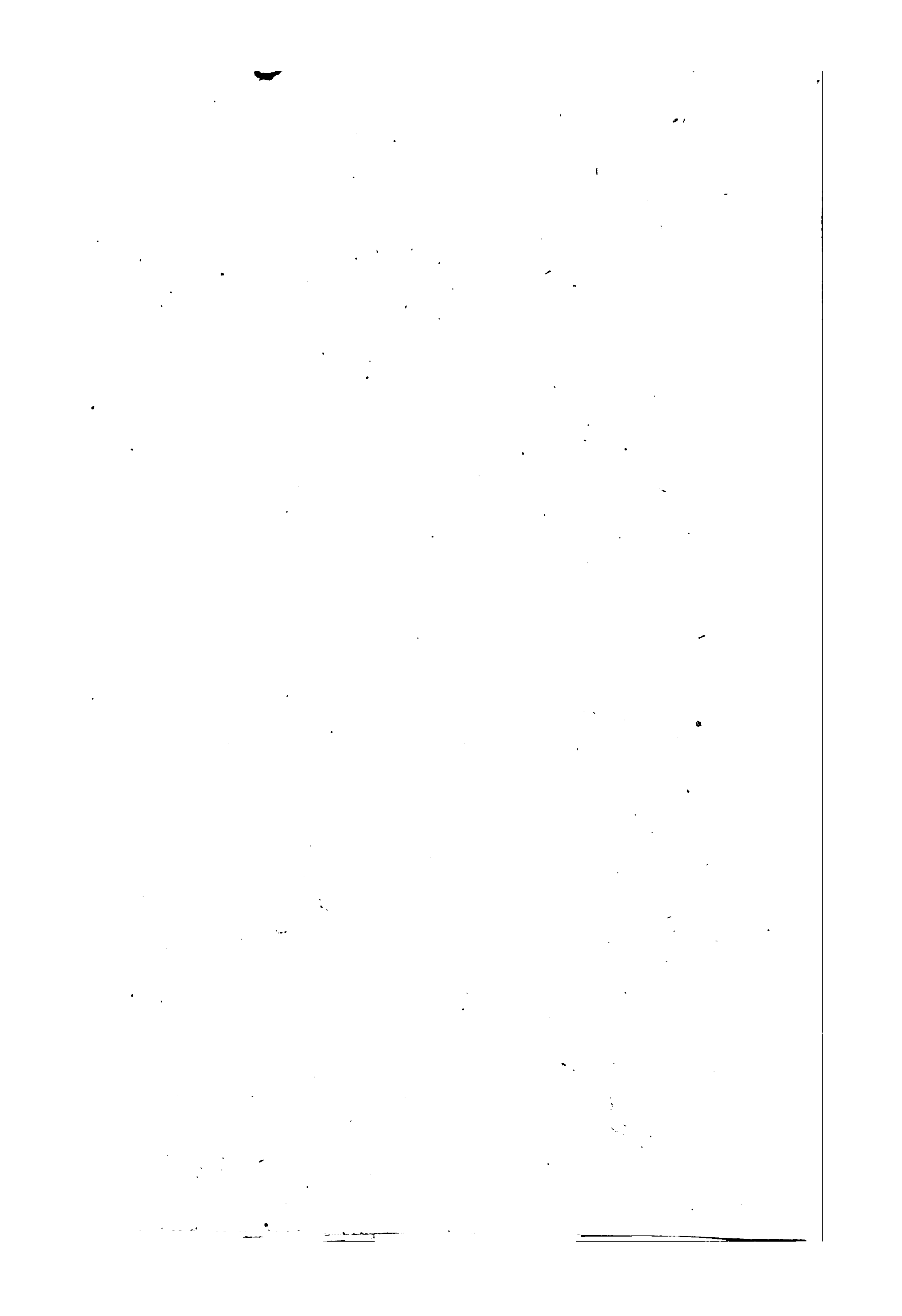
И сирома српски народ, мора да чита за своје новце *овакове* мудрости и недоследности. Па се још неки чуде, што је наш народ постао на потсмех осталим народима!

* * *

На основу свега овде реченога, — а све што рекосмо, на истини је основано, и за сваку реч јамчимо својом чашћу —, с пуним правом можемо довикнути г. Гаврили и његовим мандатарима г. г. Јефтановићу, Шоли, и друговима, сем наведених речи у мот-у, још и ове речи св. апостола Павла,речене Тимотију за лажне учитеље: „Хтели би да буду законодавци, а не разумију ни шта говоре, ни шта утврђују“ (I. Тим. I. 7.).

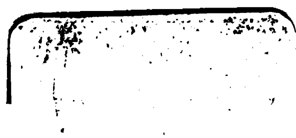
Рекосмо овде наведено, држећ се мудре изреке Соломунове: „Одговори безумнику према безумљу његову, да не мисли да је мудар“ (Приче Сол. 26. 5.), и речи св. апостола Павла Титу: „— — којима треба уста затворити, што целе куће изопачавају — а г. Гаврила и његови поменути мандатари цео народ — учећи што не треба, поганог добитка ради“ (Тит, 1. 11.); рекосмо и спасосмо душу своју, а Вама истински српски родољуби у Босни и Херцеговини, Бог и душа!

У Земуну 5. априла 1899.

C 3375.20
Ustav crkvene i skolske samouprave
Widener Library 003033195
3 2044 081 786 154